

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอน

พระป่า-วัดป่า

สนับสนุนโดย...

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอน

พระป่า-วัดป่า

~~เลขทะเบียน..... 1267~~

~~๑๒๒.๙๔๓~~

~~เลขหอ..... ๑-5~~

~~วัน เดือน ปี..... 16 ต.ค. ๒๘~~

เอกสารฉบับที่ 1

(มกราคม 2528)

สนับสนุนโดย...

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

งานเขียนชิ้นนี้จะสำเร็จผลไม่ได้ หากขาดความช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลต่างๆ ซึ่งผู้เขียนไม่อาจที่จะนำมากล่าวไว้ในที่นี้ทั้งหมด:

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระคุณเจ้าจากสำนักสงฆ์และวัดป่าหลายแห่ง ที่ได้ให้ข้อมูลทั้งที่เป็นเนื้อหาและเอกสารเป็นจำนวนมากเพื่อนำมาประกอบการค้นคว้า ตลอดจนได้ให้ความรู้อันหาได้ยากยิ่งแก่ผู้เขียน

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้เห็นประโยชน์ของการค้นคว้าเรื่องนี้ และได้ให้ทุนสำหรับการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2527

จังหวัดสกลนคร และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสกลนครได้ส่งเสริมโดยได้ให้เวลาบางช่วงเพื่อหาข้อมูล

กองแผนงาน กรมการศาสนา ได้ให้ข้อมูลและอนุเคราะห์ความสะดวกต่างๆ

ขอขอบคุณ คุณสมคิด พรหมจ้อย ที่ได้สละเวลาช่วยสำรวจและแจกแจงข้อมูล คุณจริยา — เจริรัตน์ ไคกรุณาตรวจต้นฉบับ แก้ไขสำนวน และให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ยิ่งแก่ผู้เขียน

คุณอาทิตย์ มั่นคง ได้เป็นธุระในการออกแบบปกและจัดทำรูปเล่ม คุณสุชีรา แก้วสม เป็นผู้พิมพ์ต้นฉบับด้วยความขยันขันแข็ง และคุณฐิติพงศ์ ศรีปรากฏ ได้ช่วยเหลือจัดทำเอกสารฉบับนี้ออกมาเป็นรูปเล่ม ผู้เขียนขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้เขียนรู้สึกยินดีที่ "พระป่า" หลายรูปได้บันทึกชีวประวัติของท่านไว้ เพราะทำให้ได้ข้อมูลขั้นต้นที่ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด นอกจากนี้ผู้เขียนรู้สึกเป็นหนี้ผู้วิจัยค่านี้น่าก่อน เช่น นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ คุณสุรีพันธุ์ มณีวัต เป็นต้น เพราะผู้เขียนได้อ้างอิงงานเขียนของท่านมาก

ผู้เขียนรู้สึกดีใจที่ได้มีโอกาสค้นคว้าเรื่องราวของพระป่า แม้ว่าจะทำได้เพียงบางค่านเท่านั้น เพราะความจริง พระป่ามีเรื่องราวและผลงานที่น่าสนใจมากมาย ห้ายที่สุดนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ขอได้โปรดให้อภัยแก่ผู้เขียนด้วย .

อัจฉรา กาญจนมัย

สารบัญ

	หน้า
บทนำ.....	(1)
สภาพพระป่า.....	1
สภาพวัดป่า.....	4
การอยู่วัดป่า.....	9
กฎพระป่า.....	9
การขบฉัน.....	11
กิจวัตรของพระป่า.....	13
แนวปฏิบัติของพระป่า.....	16
วิธีปฏิบัติ.....	21
อันตรายของพระป่า.....	24
เมื่อพระป่าอาพาธ.....	26
สิ่งที่เหลืออยู่.....	30

บทนำ

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความเป็นมาของปัญหาที่ทำการวิจัย

เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนที่มั่นคงทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลานานคงจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายในเขตนี้ เช่น พระธาตุเชิงชุม พระธาตุนารายณ์เจงเวง จังหวัดสกลนคร พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุบัวบก จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น จะพบว่าเมื่อพระพุทธศาสนาสายธรรมยุติกได้ก่อกำเนิดขึ้นมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้แพร่ขยายในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ธรรมยุติกนิกายได้มาตั้งมั่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างแข็งแรง ทรงปรากฏวัดที่สำคัญ เช่น วัดป่าอู่มสมพร วัดป่าอภัยคำรังสรรค์ วัดถ้ำกลองเพล เป็นต้น ดังนั้นจึงน่าจะมีการค้นคว้าวิจัยถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมว่าทำให้พฤติกรรมของชาวอีสาน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้างในค่านิยมและวัตถุ ยิ่งกว่านั้นการวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบของวัดที่ควรจะเป็น และบทบาทของพระสงฆ์ซึ่งเป็นหลักทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของสังคมไทยว่าควรจะเป็นอย่างไรในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ.2394 (ปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์)
2. เพื่อศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อสังคม ทั้งในด้านจิตใจและการพัฒนาในด้านวัตถุ
3. เพื่อหารูปแบบของวัดและบทบาทของพระสงฆ์ในอนาคต

ขอบเขตที่ใช้ในการศึกษา

ศึกษาพระพุทธศาสนาสายธรรมยุติกนิกายในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนเหนือ (เขตจังหวัดอุดรธานี สกลนคร นครพนม หนองคาย และมุกดาหาร) ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งศึกษาการดำเนินงานของพระสงฆ์สายธรรมยุตตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาจากประวัติศาสตร์และสภาพปัจจุบัน

การดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นหลักฐานชั้นต้นทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่น บันทึกชีวประวัติ ประวัติวัด หนังสือโต้ตอบ เทศนาธรรมต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นเอกสารของวัดต่าง ๆ หอสมุด หอสมุดแห่งชาติ ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้ใช้หลักฐานชั้นรองเพื่อประกอบ

(3)

การวิจัย เช่น อนุสรณ์งานศพของพระสงฆ์ธรรมยุต บทความต่าง ๆ จากหนังสือทั่วไป
วิทยานิพนธ์ เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ทั้งพระภิกษุสงฆ์ และประชาชน
ทั่วไป

3. การวิจัยทางสถิติ โดยสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มประชากร โดยวิธีการสุ่มแบบ
หลายขั้นตอน ดังนี้

3.1 จังหวัดที่ทำการศึกษา 3 จังหวัด คือ สกลนคร นครพนม และ
อุดรธานี

3.2 สุ่มจังหวัดที่สุ่มได้ในข้อ 3.1 โดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายตามสัดส่วน
โดยให้หน่วยการสุ่มเป็นวัด ได้กลุ่มที่ศึกษาดังนี้

3.2.1 จังหวัดสกลนคร จำนวนวัดที่ศึกษาทั้งหมด 28 วัด

3.2.2 จังหวัดนครพนม จำนวนวัดที่ศึกษาทั้งหมด 14 วัด

3.2.3 จังหวัดอุดรธานี จำนวนวัดที่ศึกษาทั้งหมด 55 วัด

รวมวัดที่ทำการศึกษาทั้งหมด 97 วัด

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม สำหรับการวิเคราะห์
ข้อมูล ใช้วิธีการแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ

4. การสังเกต โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสำรวจวัดต่าง ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลการค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งประวัติความเป็นมาและสภาพในปัจจุบัน ตลอดจนวิถีการพัฒนาของพระสงฆ์ผู้นำท้องถิ่น ทั้งในด้านการพัฒนาทางวัตถุ ทางจิตใจและการให้การศึกษารูปแบบต่าง ๆ อันอาจเป็นแนวทางให้กับวัดและพระสงฆ์ในอนาคตควรจะเป็นเช่นไร

พระป่า-วัดป่า

สภาพพระป่า-วัดป่า

พระ หมายถึง กุลบุตรผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ศึกษาและปฏิบัติธรรม ปฏิบัติตามแบบแผนและวินัยบัญญัติในพระพุทธศาสนา

พระแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ ประเภทที่หนึ่ง เป็นพระที่มุ่งเล่าเรียนศึกษาคำรับ-คำราและ พระไตรปิฎก ส่วนมากจะอยู่วัดในเมือง หรือในหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการแสวงหาความรู้จากพระอาจารย์ เรียกว่า พระฝ่ายคามวาสี หรือพระบ้าน

อีกประเภทหนึ่งคือ ฝ่ายอรัญวาสี หรือพระป่า เป็นพระที่มุ่งศึกษาโดยการปฏิบัติ ทำสมาธิ ภาวนา มักอยู่ตามป่าตามเขา และที่สงบสงัด ไกลจากผู้คน⁽¹⁾

ปกติพระจะต้องยึดถือปฏิบัติกิจ 4 ประการ คือ 1. มีน้ำ 3 ถัง 2. อยู่ป่าหรือโคนต้นไม้ 3. ถือนิเวศนา 4. นาน้ำมูลร่อนเมื่อป่วยไข้ เมื่อพิจารณาข้อบัญญัติข้างต้น ความจริงก็คือ สิ่งที่สนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เราอันมี อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคนั่นเอง แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงต้องการให้พระภิกษุใช้ชีวิตเป็นไปเพื่อความสะสมและความไม่พอคี่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความยึดติด จนในที่สุดก็จะ เป็นเครื่องกั้นจิตใจไม่ให้ยกระคับ เพราะติดอยู่กับวัตถุที่มีมากและทรูหราฟุ่มเฟือยจนเกินไป

ปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระฝ่ายปริยัติ พระปฏิบัติมีน้อย อาจเป็นเพราะ ชีวิตพระป่ายากลำบาก จะต้องต่อสู้กับอุปสรรคทั้งกายและใจ

ในสมัยพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ทุกองค์คงเป็นพระป่าและพระพุทธเจ้าเองก็ทรง
เป็นพระป่า เพราะตลอดระยะเวลา 45 ปี หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้แล้ว ก็ได้เสด็จจาริก
เผยแผ่พระธรรมไปทั่ว และพระพุทธศาสนาที่มาถึงเมืองไทยได้ก็เพราะ พระป่าเดินทาง
มาเผยแผ่ ประกาศธรรมดั่งที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณ-
วัตถุมากมายในเมืองไทย

ในสมัยสุโขทัย ปรากฏว่ามีพระสงฆ์มาจากลังกา เป็นพระอรหันตสาวี หรือพระป่า
และนับแต่นั้น ในทำเนียบสมณศักดิ์ จะปรากฏ สมณศักดิ์ฝ่ายพระป่าควบคู่กับสมณศักดิ์ฝ่าย
พระบ้าน จะพบว่าหลังเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง บ้านเมืองระส่ำระสาย เมื่อสถาปนา
ราชวงศ์จักรีขึ้น จึงได้พยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
ยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ส่งคายนาวะไตรปิฎก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้
ส่งคายน่าทศวคมนตรี และในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมุ่ง
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามปริยัติธรรม ทรงสนับสนุนประภิกษุสามเณรให้เล่าเรียนพระ-
ไตรปิฎก ทรงให้การอุปถัมภ์ผู้สอบได้เป็นเปรียญ ตลอดจนทรงส่งเสริมการสร้างวัดขึ้นมา
มากมายทั้งในกรุงและหัวเมืองเพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์และสามเณร (2)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเป็น " พระวชิรญาณ-
ภิกษุ " ทรงเชี่ยวชาญภาษาชาติเป็นอันมาก จึงได้ทรงพิจารณาเห็นว่า การประพฤติ
ปฏิบัติของพระสงฆ์ในสมัยนั้นยังไม่ถูกต้องเท่าที่ควร ฉะนั้นพระองค์จึงทรงได้พยายามสืบหา

พระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้อง และเมื่อทรงพบ ก็ได้ทรงจัดตั้งกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามธรรมวินัย ต่อมาความนิยมได้แพร่หลายมากขึ้น มีผู้ปฏิบัติตามจนกลายเป็น " ธรรมยุติกนิกาย " อันเป็นต้นสายของ " พระป่า " เมืองไทยในที่สุด

อาจกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ทรงสนับสนุนและฟื้นฟู ตลอดจนอุปถัมภ์ให้พระสงฆ์ไทย กลายเป็นพระป่ามากขึ้น และจากบัดนั้นจนกระทั่งถึงบัดนี้ ได้มี พระป่าเป็นจำนวนไม่น้อยทั่วทุกภาคของประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสานและภาคเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมพระป่าที่มีชื่อเสียงโด่งดังทั้งหลาย พระสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ทั้งในและนอกประเทศต่างเข้ามาขอศึกษาและปฏิบัติธรรมด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะภาคอีสาน ภาคเหนือ มี ป่า เขา และภูมิอากาศที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม แม้ทางอีสานจะเป็นสถานที่ที่ฝืดเคืองมากที่สุดในการดำรงชีวิตอยู่ แต่ความอึดอัดฝืดเคืองนั้นเป็นเพียงปัจจัยภายนอกเท่านั้น ขณะเดียวกัน ความทุกข์ยากนั้นก็กลับเป็นผลดีต่อการฝึกอบรมจิตใจ

การเข้าเป็นพระป่า

ทำได้ 3 วิธี คือ

1. บวชเป็นพระภิกษุจากวัดอื่น แล้วขอไปพำนักในวัดป่า หากเจ้าอาวาสวัดอนุญาต ก็เข้าพำนักได้ ส่วนมากพระอาจารย์หรือสมภารวัดป่ามักไม่เป็นพระอุปัชฌาย์ เพราะท่านไม่ค่อยจะสนใจตำแหน่งนี้ แต่ท่านสนใจที่จะอบรมลูกศิษย์ของท่านมากกว่า

2. เป็น " น้าขาวหรือปะขาว " ก่อน คือ ปวาราณาตัวเองเป็น
 อุบาสก ถือศีลแปด และอาศัยอยู่ในวัดเสียบก่อน วิธีนี้ทำกันมากในหมู่ผู้ไม่แน่ใจว่า จะหน
 ะชีวิตพระป่าไหวหรือไม่ว่า "...บางคนเริ่มค้าขายเป็น น้าขาวน้อยตั้งแต่อายุ สิบ หรือ สิบเอ็ดขวบ
 พอรู้เรื่องก็ก็บวชเป็นเณร เมื่ออายุครบก็บวชเป็นพระ..." (3)

พระป่าไม่อยู่ติดวัด แต่มักท่องเที่ยวหาสถานที่วิเวกเรื่อยไป ไม่ว่าจะเป็ญเขา
 ถ้ำ หรือ ป่าช้า แม้แต่พระอาจารย์ใหญ่ของพระศตวรรษกรรมฐาน คือ พระอาจารย์มั่น
 กุริตตเถระ ก็ยังวิเวกไปตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ปรากฏวัด ปรากฏกุฏิ จนกระทั่งครั้ง
 สุดท้าย ก่อนที่ท่านถึงแก่มรณภาพ ท่านจำพรรษาอยู่วัดป่าบ้านหนองผือ อ.พรรณานิคม
 จ.สกลนคร ท่านจึงมีกุฏิเป็นครั้งแรก

สภาพวัดป่า

วัดป่าส่วนใหญ่สร้างก่อนปี พ.ศ.2484 โดยทั่วไปวัดมีเนื้อที่อยู่ในระหว่าง 10-
 20 ไร่ แต่ มีบางวัดก็มีเนื้อที่มากถึง 21-60 ไร่ วัดป่ามักมีต้นไม้มากแทบทุกวัด จากการ
 สสำรวจพบว่า วัดตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนเพียง 10.7% สถานที่ตั้งวัดป่าแตกต่างกันออกไป
 ตามสภาพภูมิศาสตร์ บางแห่งตั้งอยู่บนเชิงเขา ไหล่เขา ยอดเขา และถ้ำ บางแห่งเป็น
 ที่ราบลุ่มบางส่วน มีป่าล้อมรอบ บางแห่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำ วัดที่อยู่ในที่ราบการ เดินทางไปมา
 จะสะดวก แต่อากาศมักร้อนอบอ้าวและหึ่ง วัดอยู่บนเขา อากาศดี ปลอดภัยโปร่งเย็นสบาย

เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม แต่จะขึ้นเขาของเขาแต่ละครั้ง ล้ำบากมาก อย่างเช่นวัด
ถ้ำขาม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร พระที่อาศัยอยู่ในวัด ล้ำบากมากเวลาไปบิณฑบาต
เพราะอยู่ห่างไกลจากชุมชน ต้องเดินทางไป กลับ เป็นระยะทางหลายกิโลเมตร แต่สภาพ
ที่อยู่เหมาะแก่การเจริญภาวนาเป็นอย่างมากเพราะอากาศเย็นสบาย ทิวทัศน์สวยงาม
ปรากฏว่า มีผู้ไปท่องเที่ยวมากขึ้นหลังจากที่มีการทำทางไปวัดถ้ำขามให้ดีขึ้นแล้ว

วัดป่ามักไม่มีพระอุโบสถ จากการสำรวจวัดป่าพบว่า วัดที่ไม่มีพระอุโบสถมีจำ
นวนถึง 66 วัด วัดที่มีพระอุโบสถที่สร้างเสร็จแล้วมีเพียง 23 วัด และมีวัดที่ยังสร้างพระ-
อุโบสถไม่เสร็จเรียบร้อยอีก 3 วัด พระอุโบสถอยู่ในสภาพแข็งแรง 15 วัด หรุคโทรม
3 วัด และอยู่ในสภาพปานกลาง 5 วัด

นอกจากนี้วัดป่าส่วนใหญ่ไม่มีพระวิหาร วัดที่มีพระวิหารมีเพียง 9 วัด และอยู่
ระหว่างก่อสร้าง 2 วัด เท่านั้น

วัดป่ามักจะสร้างศาลาการเปรียญ (96.4%) ทั้งนี้เพราะชาวบ้านจะได้มาพัก
อาศัยที่ศาลาการเปรียญ อาจมารักษาศีล หรือมาพักค้าง คังผลจากการสำรวจพบว่า
วัดป่ามีศาลาการเปรียญเพียงพอสำหรับชาวบ้านมาพักถึง 89.3% จากการสำรวจวัดป่า
97 วัด พบว่าวัดที่มีศาลาการเปรียญ มีถึง 82 วัด สร้างเสร็จแล้ว 70 วัด ยังไม่เสร็จ
12 วัด อยู่ในสภาพแข็งแรง 60.7% และอยู่ในสภาพใช้ได้ 25%

วัดป่ามักมีป้ายบอกชื่อวัด (89.3%) แต่ ไม่มีป้ายบอกเวลาเปิดประตูวัด (85.7%)

เกี่ยวกับสถิติข้อมูล ภิกษุ สามเณร และสามเณรในวัด วัดป่าไม่ใคร่สนใจแสดงตัวเลขไว้ (67.9%) อาจเป็นเพราะพระภิกษุสามเณรในวัดป่า มักไม่ค่อยอยู่วัดประจำ เมื่อออกพรรษาแล้ว ต่างแยกย้ายไปบำเพ็ญเพียรก็เป็นได้ ป้ายที่วัดป่ามีทั้ง ป้ายศติเตือนใจ (64.3%) และป้ายขอให้ช่วยกันรักษาความสะอาด (50%)

ส่วนใหญ่วัดป่าไม่ได้จัดเวรยามรักษาความปลอดภัย สำหรับวัดซึ่งมีพระพุทธรูป ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ **วัดจะเปิดไฟไว้รอบบริเวณพระอุโบสถ และวิหารบ้าง (42.9%)** เมื่อมีคนแปลกหน้ามาพักแรมที่วัด เจ้าอาวาสวัดป่ามักสั่งให้ศิษย์วัดติดตามดูพฤติกรรม (79%)

วัดป่าไม่ค่อยจัดทำบัญชีแสดงรูปพรรณพระพุทธรูป แต่วัดส่วนใหญ่ถึง 75% ไม่เคยมีการขโมยหรือลักตัดเศียรพระพุทธรูป หรือสิ่งมีค่าภายในวัด และวัดมักทำความสะอาดพระพุทธรูป ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ในวัด อยู่เสมอ (89%) ฉะนั้นสิ่งของภายในวัดป่าจึงมีการชำรุดเสียหายน้อยเพียง 10.7%

วัดป่ามีลักษณะสำคัญคือ

1. ความร่มรื่น

เกิดจากต้นไม้ที่ทางวัดรักษาไว้ วัดป่ามักรักษาสภาพความเป็นป่าไว้ได้อย่างดีเยี่ยม คือมีสภาพเป็นป่าถึง 71.4% เพราะอย่างน้อยที่สุดชาวบ้านก็ไม่กล้าที่จะไปทำลาย

ต้นไม้บริเวณเขตวัดป่า อย่างเช่น วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี เป็นต้น ดังนั้น
วัดป่าจึงอุดมไปด้วยต้นไม้หลากหลายชนิด น่าอยู่ น่าอาศัย วัดป่าปลูกต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับพระ-
พุทธศาสนาด้วย คือมีประมาณ 64.3% ต้นไม้ที่ปลูกมี ต้นโพธิ์ พิกุล และลิ้นทม ฯลฯ วัดป่า
มักมีศาลาพักร้อนที่ชาวบ้านพอจะเข้าไปพักผ่อนได้ (67.9%) เป็นที่น่าสังเกตว่าวัดป่า
จะสร้างรั้วล้อมรอบบริเวณวัดอย่างแข็งแรงมั่นคง (41.4%)

2. ความสะอาดและความมีระเบียบ

เมื่อเข้าไปในวัดป่าหลายแห่ง จะพบลักษณะอย่างหนึ่ง คือ ถนน
และทางเดินเรียบโล่ง ไม่มีกิ่งไม้ใบไม้ร่วงหล่น เกือบเกลี้ยงกลาดอย่างที่นาจะเป็นเพราะมี
ต้นไม้อยู่เต็มวัด ทั้งนี้เนื่องจากผู้อาศัยอยู่ในวัดป่า ไม่ว่าจะเป็นพระ เณร แม่ขาว (แม่ชี)
จะพากันกวาดบริเวณวัดและที่อยู่อาศัยจนสะอาดเกลี้ยงเกลา การทำความสะอาดบริเวณ
วัด มักทำตอนเช้ามีคั้งหนึ่งก่อนบิณฑบาต และตอนบ่ายอีกคั้งหนึ่ง การทำความสะอาด
ถือเป็นการบำเพ็ญสมณธรรมด้วยเพราะการปัดกวาด ซักล้าง ถู เช็ด ทำให้เกิดสมาธิธรรม
ได้เป็นอย่างดี จากการสำรวจพบว่าวัดป่าไม่มีถังขยะตั้งอยู่ถึง 67.9% จะมีเพียง 21.4%
เท่านั้น ที่มีถังขยะอย่างไรก็ตาม การที่พระภิกษุสามเณร อุบาสกและอุบาสิกา หมั่นทำความสะอาด
สะอาดวัด ทำให้วัดสะอาดมาก ปรากฏว่าผู้อาศัยอยู่ในวัด จะร่วมทำความสะอาดวัดมาก
กว่า 8 ครั้งต่อเดือน

มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ วัดป่ามักจะไม่ค่อยขาดน้ำเพราะ
เจ้าอาวาสวัดป่ามักชวนชาวบ้านหาวิธีเก็บกักน้ำไว้ใช้ในรูปของ บ่อน้ำ ฝาย สระน้ำ ฯลฯ
ปรากฏว่าวัดป่ามีน้ำดื่มเพียงพอสำหรับดื่มถึง 75% ส่วนน้ำ ใ้ดื่มพอเพียงจำนวน 82.1%

วัดป่าส่วนใหญ่มีไฟฟ้าใช้แล้ว คือมีถึง 82.1% ในจำนวนนี้ได้มีการติด
ตั้งระบบไฟฟ้า ทั้งอาคารและสิ่งก่อสร้างภายในวัด

3. ความวิเวก

วัดป่ามีลักษณะธรรมชาติ คือ ความเงียบสงบ ไม่มีเสียงเพลงหรือนิยาย
จากวิทยุ ไม่มีโทรทัศน์ที่ให้อารมณ์มากกว่าผลดี ฉะนั้นแม้แต่เสียงใบไม้ตก ก็ยังได้ยิน นอก
จากนี้ ธรรมชาติรอบ ๆ ก็ไม่มีพิษ มีภัย มีแต่ความจริงให้พระป่าได้สติปัญญาทั้งสิ้น ผู้ที่
อยู่ในวัดป่าจะไม่คุยกันถ้าไม่จำเป็น จะมีบ้างก็บางเวลาเท่านั้น เช่นเวลาเตรียมฉันจังหัน
เวลาคืนน้ำผลไม้ในตอนบ่าย และเวลาลงบิณฑบาตและอาสนวิหาร ปกติผู้ที่อยู่ในวัดป่า มักไม่
คุยพูดกัน แต่เมื่อทำอะไรก็กำหนดสติ ถาวนา ไปด้วยเสมอ

การอยู่วัดป่า

การที่พระภิกษุรูปใดจะเลือกอยู่วัดไหน เหตุผลสำคัญที่สุด คือ พระอาจารย์ของวัดนั้นจะต้องมีธรรมะสูงและมีอุปนิสัยดีด้วยกัน เชื่อว่าจะถ่ายทอดความรู้และแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องในการปฏิบัติได้ ร่องลงไปได้แก่ ที่ตั้งและลักษณะอื่น ๆ ของวัด ตลอดจน คิน ฟ้า อากาศ และอันดับที่สาม ได้แก่ลักษณะของพระร่วมศึกษาคู่ด้วยกันซึ่งจะต้องมีนิสัยสอดคล้องกัน แม้วัดจะเป็นที่อยู่ที่ไม่ค่อยสบายนัก แต่ถ้าอาจารย์ดีและสอนเก่ง ผู้หวังก้าวหน้าก็ยังพอทนได้ในขณะเดียวกัน ถึงแม้วัดจะสวยงาม อากาศดี มีความสะดวกสบาย แต่ถ้าอาจารย์ไม่ถูกนิสัยกัน สอนกันไม่ได้ ก็ไม่มีใครยอมอยู่ ทั้งนี้เพราะพระป่านั้นบวชเพื่อความหลุดพ้น ไม่ใช่เพื่ออยู่ไปวันหนึ่ง ๆ จึงไม่ค่อยยอมเสียเวลา ถ้าเห็นว่าอยู่ไปก็ไม่ไฉน (4)

กฎิพระป่า

วัดป่าไม่ไค้แบ่งเขตวัดเหมือนวัดบ้านที่มักแบ่งเป็น เขตพุทธาวาสและสังฆาวาสอย่างชัดเจน เพราะป่ามักไม่ค่อยเอาใจใส่เรื่องที่อยู่อาศัยนอกเหนือไปจากขอให้สามารถบังแดด บังฝนและกันลมหนาวได้พอสมควรเท่านั้น กฎิส่วนมากเป็นของสร้างขึ้นชั่วคราว มีพื้นเป็นฟาก คือไม้ไผ่หุบแล้วแผ่ออก หลังคาใจหญ้าหรือใบไม้ และเสาไม้กระบอกหรือเสาอย่างเสาเข็ม ฝาเป็นกระชายเหนียว ๆ กรุระหว่างตะแกรงสานด้วยไม้ไผ่ บ้านประตูเป็นแบบเดียวกับฝา หน้าคางก็เช่นเดียวกัน เปิดปิดโดยวิธีเลื่อนหรือค้ำ กฎิแบบนี้ในหน้าร้อน

สบายก็เพราะลมเข้าได้ทุกทาง แต่ในหน้าฝนมักจะเปียกเพราะหลังคาหรือฝารั่ว ในหน้าหนาวเป็นเวลาที่เค็ดร้อนที่สุด เพราะลมเย็นเยือกโหดเข้ามาได้ทุกทาง จนแทบจะเหมือนอยู่กลางแจ้ง โดยทั่วไปภายในกุฏิ มักมีแทกลดพร้อมด้วยมุ้งกด เตื่อปูนอน เครื่องอัฐบริขาร ผ้าหมนอน จีวร ตะเกียงหรือเทียนไข และหนังสือ

ที่หัวนอนของพระป่าอาจมีหิ้งพระตั้งรูปพระอาจารย์ต่าง ๆ ของจำเป็นที่ต้องมีคือ ขวดน้ำ และถ้วยน้ำ ของมีค่าจึงไม่มีอะไร เพราะฉะนั้น จึงไม่มีชาวพระป่าถูกจีหรือปล้น เพราะพระป่าไม่มีสมบัติใด ๆ

กุฏิแต่ละหลัง ผู้อยู่อาศัยต้องระวางรักษาเองให้สะอาด ทั้งในกุฏิและในบริเวณรอบกุฏิ บนกุฏิ สิ่งของต่าง ๆ ต้องวางให้เป็นระเบียบ สมภารที่เอาใจใส่ มักแอบเดินไปคุบย่อย ๆ และในเวลาต่าง ๆ กัน เพื่อไม่ให้มีการปฏิบัติแบบผักชีโรยหน้า (5)

ต่อมา กุฏิพระป่าได้เปลี่ยนแปลงเป็นกุฏิถาวร แข็งแรง จะพบว่า กุฏิพระป่าหลายแห่งมีคณะศรัทธา ญาติโยมได้ช่วยกันสร้างกุฏิสำหรับปฏิบัติธรรมไว้อย่างสวยงาม น่าอยู่ น่าอาศัยและปลอดภัยมากขึ้น

อนึ่ง จากการสำรวจพบว่า กุฏิสงฆ์ภายในวัดป่าจะมีจำนวน 10-12 หลังโดยเฉลี่ย

ห้องสมุดวชิรธรรม
ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

เลขที่ ๒๗๕ ๖๐๑๓
จ.ม.๕๕๕
เลขทะเบียน ๑๗๐๖๐-๑๒

วัน เดือน ปี ๑๙ ส.ค. ๒๕๕๕

สิ่งสำคัญที่อยู่คู่กับภูมิของพระป่า คือ ทางเดินจงกรม เนื่องจาก พระชุกดงค์มัก
จะบำเพ็ญเพียรด้วยการเดินจงกรมด้วย ค้างนั้น ใกล้เคียง ๆ กับภูมิจะมีบริเวณหนึ่งที่พระป่าจะ
ถางทางให้เตียนโล่งเพื่อที่จะได้เดินจงกรมได้สะดวก

วัดป่ากับภาชนะบรรจุน้ำเป็นสิ่งที่ขาดกันไม่ได้ ในสมัยพระอาจารย์มั่นพระอา-
จารย์ใหญ่ของพระป่า ใช้น้ำตะเคียนชุกทำเป็นรางน้ำใส่น้ำแทนตุ่ม และท่านได้ส่งน้ำจาก
ไม้ชุกนี้

จะเห็นได้ว่า พระป่าอยู่อย่างสมถะ เป็นระเบียบเรียบร้อย พยายามใช้สิ่งของ
รอบตัวให้เกิดประโยชน์ ไม่สะสม เหตุนี้ จึงทำให้พระป่าอยู่อย่างสงบสุข บำเพ็ญเพียร
ทางจิตได้ดี

การขบฉัน

การฉันอาหารของพระชุกดงค์นั้นไม่เหมือนกับฆราวาสที่กินอาหารด้วยกิเลส ดังนั้น
จึงต้องสรรหาอาหารที่อร่อยถูกปาก ส่วนราคาจะแพงหรือไม่นั้นไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญ แต่
พระป่าฉันอาหารเพื่อความอยู่รอด ฉะนั้นพระป่าจึงฉันอาหารมือเดียวและไม่เลือกอาหาร
ท่านจะฉันอาหารในบาตร พิจารณาอาหารและมีสติในขณะที่ฉัน นอกจากนี้ พระป้ามักจะฉันน้อย
ไม่ว่าอาหารจะมีมากมายเพียงใด เพราะถ้าฉันมากจะเป็นเหตุต่อการเจริญภาวนา เนื่อง
จากจะทำให้วังงซึม หากเป็นระยะเวลาเข้าพรรษา พระปายางองค์จะไม่ฉันเป็นเวลา
หลาย ๆ วัน ด้วยเหตุนี้จะทำให้จิตโปร่ง กายเบาและภาวนาได้ดียิ่งขึ้น (6)

จุลฉภา ๒๕๕๕
วิจิตร วัฒนศิริ

บางครั้งพระป่าต้องเผชิญกับกิเลสในบางครั้งตามธรรมชาติของมนุษย์ ท่านก็ใช้

(7)
วิธีอดอาหาร เพื่อต่อสู้กับกิเลส

สิ่งที่น่าสนใจ คือ เมื่อพระทุกองค์บิณฑบาตเสร็จแล้ว จะไปรวมกันบนศาลา
นั่งประจำที่เรียงตามลำดับอาวุโส และจัดอาหารลงบาตร พระทุกองค์จะถ่ายบาตร เอา
อาหารใส่ลงในถาดที่วางไว้เป็นช่องกลาง พระเจ้าหน้าที่ยกถาดไปถวายท่านสมภารให้
หยิบก่อน แล้วส่งต่อไปตามลำดับ วิธีนี้จะทำให้พระทุกรูปมีอาหารอย่างเดียวกัน ส่วนอาหาร
ที่เหลือ นั้น ท่านก็จะแจกจ่ายแก่แม่ชีและชาวบ้าน (8)

เมื่อจัดอาหารลงบาตรแล้ว ท่านจะเอาผ้าปิดปากบาตรไว้ และเมื่อให้พรเสร็จแล้ว
จึงพิจารณาอาหาร ในขณะที่ฉันพระป่าจะไม่พูดกัน เมื่อฉันเสร็จแล้วก็ล้างเก็บบาตร และ
เช็ดดูพื้นศาลาตรงบริเวณที่นั่ง จากนั้นแต่ละองค์ก็จะแยกย้ายกันไปบิณฑบาต หรือนำ
ปฏิบัติกิจธุระส่วนตัว

อนึ่ง ถ้าพระภิกษุ สามเณร ไม่สามารถออกไปบิณฑบาต ชาวบ้านก็จะนำอาหาร
มาถวายที่วัด ซึ่งมีประมาณ 53.6% ส่วนที่วัดจะทำภัตตาหารฉันเองนั้นมีน้อยมาก คือมี
ประมาณ 3.6%

ห้องสมุด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

13

กิจวัตรของพระป่า

บางคนคิดว่า พระสงฆ์มีเวลาว่างมาก แต่ความจริงแล้ว พระป่ามีกิจวัตรที่ต้องทำตลอดทั้งวันด้วยความมีน้ำอ้นน้ำหน ซึ่งคนธรรมดาที่ปราศจากความพยายามแล้ว จะทำได้ยากยิ่ง เพราะเมื่อเริ่มวันใหม่ พระป่าต้องตื่นตั้งแต่ ตี 3 ถึง 4 เพื่อทำความสะอาดที่อยู่ บัดกวาดบริเวณรอบกุฏิ ศาลา ส้วม การกฐี้น บางวัดจะใส่ธูปมะพร้าวทุย ตักครึ่ง แทนแปรงและถูกันอย่างจริงจัง จากนั้นพระป่าจะไปปิ่นหมากทุกวัน ยกเว้นเวลาอาพาธ

วัดป่ามัก อยู่ไกลจากหมู่บ้าน ดังนั้นระยะทางไปกลับ ระหว่างวัดกับหมู่บ้าน จึงเป็นระยะทางหลายกิโลเมตร ซึ่งจะกินเวลาถึง 1-2 ชั่วโมง ดังนั้น เมื่อพระออกจากวัดประมาณ 6 โมง ก็จะกลับถึงวัดประมาณ 8 โมง จึงทำให้พระป่าฉันอาหารสาย แต่อย่างไรก็ตาม พระป่าฉันอาหารมือเดียว จึงไม่มีปัญหาแต่อย่างใด

เมื่อฉันอาหารเรียบร้อยแล้ว พระป่าจะกลับไปกุฏิเพื่อทำกิจธุระส่วนตัวของแต่ละองค์ บางก็เจริญภาวนา บางก็ศึกษาพระธรรมวินัย หรือช่วยเหลือวัดทำงานต่าง ๆ พอถึงเวลาประมาณ 15.00 -16.00น. เป็นเวลากวาดวัด การกวาดวัดใช้ไม้กวาดทำด้วยไม้ไผ่ค้ำยาว ๆ งานกวาดวัดเป็นงานที่เป็เรื่องแรงงานมาก เพราะไม้กวาดหนักและค้ำยาว เหนือจะไหลท่วมตัว แต่พระป่าก็ถือว่าเป็นการออกกำลังกายที่ดียิ่ง

ในเวลา 19.00 น. วัดป่ามักจะมีพระธรรมเทศนา สมถการจะเป็นผู้บรมกรรมฐานแก่
พระสงฆ์ สามเณร ชีและประชาชน บางวัดจะมีเฉพาะวันพระและวันสำคัญทางศาสนา

หลังจากอบรมกรรม พระป่าจะแยกย้ายกันไปปฏิบัติกรรม เคนจงกรม ถาวนา
ต่อไป

นอกจากนี้ วัดป่ายังมีระเบียบแบบแผนอื่น ๆ อีก (9) เช่น

- เวลาออกบิณฑบาตห้ามคุยกัน ให้ภาวนากำหนดจิตของใครของมัน
ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททุกเมื่อ
- กลับจากบิณฑบาตมาถึงวัดแล้ว ขณะนั่งจัดบาตรอยู่บนศาลา ห้าม
คุยกันจะทำให้เสียระเบียบของครู อาจารย์
- เมื่อไต่ขึ้นเสียงระฆังสัญญาณ จงพร้อมกันออกทำกิจวัตร บิณฑบาต
อย่าเป็นเฉย
- ถ้าพวกเดียวกันทำผิดศีลธรรม ให้วากกล่าวตักเตือนกันได้ ถ้าว่า
ไม่ได้ ให้ร้องเรียนครู อาจารย์ทราบโดยด่วน อย่าถือเป็นการ
ฟ้องร้องกัน
- เมื่อผู้อื่นท่านนั่งภาวนา กำหนดจิตใจของท่านอยู่ อย่าไปเพ่งโทษ
ท่านว่าพวกเรารังเกียจตน จะทำให้เราเป็นบาป

- เมื่อทำกิจวัตรสงฆ์สำเร็จแล้ว ห้ามไม่ให้คุยกันตามกุฏิ เว้นไว้แต่ศึกษารวม และไปดูแลความเจ็บป่วยของกันและกัน
- เมื่อมีกิจของสงฆ์เกิดขึ้น อย่าเป็นเฉย ต้องเอาธุระช่วยดูแล ถ้าใครไม่เอาใจใส่ ท่านปรับอาบัติทุกกฏ
- ห้ามมิให้แอบเก็บอาหารไว้ฉันตอนเพล เพราะจะทำให้เสียระเบียบของชุกคกรรรมฐาน
- เวลาไปต้อนรับแขกที่มาสู้อัด ต้องหมั่นจิวรให้เรียบร้อย ตลอดจนเวลาไปรับแขกช่วยครูบาอาจารย์ ก็ต้องหมั่นจิวร
- เมื่อไต่ยืนสัญญาที่ศาลาการเปรียญ ต้องรีบไปให้ถึงภายใน 10 นาที เมื่อถึงแล้ว ห้ามคุยกันในกิจที่ไม่จำเป็น ให้นั่งภาวนากำหนดจิตใจของใครของมัน
- จงช่วยกันรักษาของสงฆ์ที่มีอยู่ตามศาลา และกุฏิ ใครไม่เชื่อเพื่อในของสงฆ์ ท่านปรับอาบัติเท่ากับละเมียดของสงฆ์
- ของสิ่งใดที่เขาเอามาถวาย ครูอาจารย์ พระ เณร หรือ ผ้าขาวเก็บไว้ ถ้าจะไซ้ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เก็บเสียก่อน

แนวปฏิบัติของพระป่า

พระป่าจะยึดหลักปฏิบัติที่เรียกว่า ชุกตวรรต 13 ดังมีรายละเอียดคือ

1. เกี่ยวกับการนุ่งห่ม 2 ข้อ คือ

1. นุ่งห่มผ้า 3 ผืน (จีวร สบง และ สังฆาฏิ)
2. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล

2. เกี่ยวกับอาหารการกิน 5 ข้อ คือ

1. บิณฑบาตฉัน (ไม่รับนิมนต์)
2. บิณฑบาตรับแถวเดียว
3. ฉันหนเดียว
4. ฉันในบาตร

5. เมื่อลงฉันแล้ว ไม่รับอาหารที่นำมาถวายภายหลัง

3. เกี่ยวกับที่อยู่ 5 ข้อ คือ

1. อยู่ในป่า
2. อยู่โคนต้นไม้
3. อยู่ป่าช้า

4. อยู่กลางแจ้งไม่มีที่มุงบัง

5. ยืนค้ำในที่อยู่ตามมีตามได้

4. เกี่ยวกับการทำความเพียร 1 ข้อ คือ

1. ปฏิบัติ นั่งภาวนา ยืน เดิน ไม่นอน ตลอดเวลาสมาทาน

"...ชุกงควัตร..." เป็นแนวปฏิบัติของพระป่า ไม่เหมือนพระวินัย เพราะ ถ้าหากหลวงพระวินัยก็เป็นโทษ เป็นอาบัติ ส่วนชุกงควัตร 13 นี้ ถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติตาม ไม่ได้ ก็ไม่เป็นอาบัติ แต่ "...แม้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอริยเจ้าทั้งหลาย พระอริยเจ้าทุกองค์ที่จะไม่เสพชุกงควัตร ไม่ปฏิบัติชุกงควัตรนั้นไม่มีเลยสักองค์เดียว ท่านต้อง ปฏิบัติชุกงควัตรกันทุกองค์..." (10)

อย่างไรก็ดี ชุกงควัตรทั้ง 13 ข้อนี้ เป็นเครื่องชักเกล้ากิเลสอย่างยอดเยี่ยม อาจกล่าวได้ว่า เป็นธรรมที่ชักเกล้ากิเลสให้เบาบางลงไป ทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติ อ่อนน้อม และ สงบ ผู้ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องปฏิบัติทุกข้อ แต่อาจเลือกเอาแนวทางที่เหมาะสม กับจริตนิสัยของแต่ละคนพอที่จะประพฤติปฏิบัติได้ พระป่าคือชุกงควัตร เพราะเป็นการ ทรมาณ ทดสอบร่างกายและจิตใจของตนใหม่กำลังเข้มแข็งต่อมรณภัยและทุกขเวทนาได้ดี

คนทั่วไปมักเข้าใจว่า พระชุกังค หรือพระป่า คือพระป่าที่แบกกลด ถือกาน้ำ
บาตร ฯลฯ เดินไปตามชายป่า ห่องไปตามที่ต่าง ๆ ซึ่งก็นับว่าถูกต้องเป็นบางส่วน เพราะ
พระป่ามีเครื่องใช้ที่เรียกว่า " อัฐบริวาร " ความจริงแล้ว พระป่าคือ พระสงฆ์
ที่มีแนวปฏิบัติที่หลากหลายก็เลศค้นหาเป็นประการสำคัญ เพราะกิเลสค้นหาในใจคนเรานั้นเอง
เป็นปัจจัยทำให้เกิดทุกข์

ผ้าที่พระป่าใช้ประจำวัน มีผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าเช็ดบาตร ผ้า-
เช็ดหน้า ผ้าเช็ดมือ ผ้าเช็ดเท้า ถุงเท้าใส่กันหนาว ซึ่งพระป่ามักปะชุนด้วยตนเองทั้งสิ้น
ทานใช้อย่างกระหมึกกระหม่อม ไม่สุรุยสุรายุ่มเฟือย และบำเพ็ญสมณธรรมตามสมณวิสัย
อย่างหายกังวล

ตัวอย่างเช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ มีชีวิตอยู่ด้วยความ
เมตตา และการแผ่กุศลคุณงามความดี ยึดหลักสมณเพศอย่างเคร่งครัด ด้วยเหตุนี้ เครื่อง-
ใช้ประจำวันของท่านจึงมีเฉพาะซึ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพเท่านั้นเอง วัตถุต่าง ๆ เหล่านี้
แสดงให้เห็นว่าท่านได้ตัดวัตถุทั้งหลายทั้งปวงออกจากบ่วงของกิเลสจนหมดสิ้น

การจาริกหรือขุดลงไปในที่สงบสงัด เช่นในป่าลึก ๆ เป็นกิจที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระป่า เพราะเป็นโอกาสให้ได้ปฏิบัติความเพียรโดยยากเย็นและเคร่งครัด โดยเฉพาะถ้าไปคนเดียว สิ่งของที่นำติดตัวไปต้องเลือกเฉพาะที่จำเป็น แต่ก็ต้องมีให้ครบถ้วน เพราะถ้าหากขาดลงขณะที่อยู่ในป่าก็ไม่มีทางจะหามาได้ ขณะเดียวกันถ้าหนักมากนั้นก็เดินไม่ไหว จึงต้องเลือกที่จำเป็นและไม่หนักเกินไป คือ สังฆาฏิ จีวร สบง อังสะ ผ้าอาบน้ำ กายาма โคมผ้าใช้เทียนไข รัศมีระคค ถูหมัฆาตร เวลาเดินทาง ผ้าห่อจีวร บาตร ผ้าปูนั่ง มุ้งกลด ไม้ตีหิน กลองเขม มีดโกน หินลับมีด หม้อกรองน้ำ กระจบองน้ำ รองเท้า

การเดินป่าของพระป่าย่อมต้องเผชิญกับสัตว์ร้ายและสิ่งน่ากลัวเป็นธรรมดา แต่พระป่าพิจารณาเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นไม่น่าเกรงกลัวเหมือนกิเลสตัณหาอันเป็นสัตว์ร้ายที่ร้ายที่มากกว่าที่สุดที่เดียว (11)

ชีวิตพระป่าเป็นชีวิตที่ลำบากทางกาย แต่ตรงข้าม จิตใจของพระป่าจะผ่องใสเสมอ เนื่องจิตใจปราศจากสิ่งที่ทำให้หมัวหมอง อันมีความรัก ความชัง ความหลง

พระป่ามีชีวิตที่ยากแค้นลำเค็ญ ต้องบุกป่าฝ่าดงคอน นอนตามป่าเขา ส่วนอาหารที่ขบฉัน ก็ได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แม้จะอดอยากทิวโหยสักเพียงใด ก็ต้องใช้ความอดทน ระยะเวลาแม้ไกลสักเพียงใด จะข้ามเขาสักกี่ลูกก็ตาม สิ่งหนึ่งที่พระป่าถือเป็นแนวปฏิบัติ คือ ความอดทน

พระป่าตระหนักคือว่า "เราเกิดมาก็ต้องทุกข์ ถ้าเราเกิดอยู่อย่างนี้ เราก็ต้องทุกข์อยู่อย่างนี้ ทุกข์เพราะความลำบากยากแค้น และทุกข์เพราะกันดารและเดินยังไม่เท่าไร ทุกข์เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี่สิ.... ทุกข์เพราะความชั่ว ความเสียหาย ทำบาป ทำกรรม นี่มันจะแสนจะทุกข์ทรมาน.. ที่เราเดินไปเพื่อยบ่าเพื่อยคองงามความดี อาศัยชั้นกิเลสความอดทนนี้ชื่อว่า เราทุกข์แต่กาย ส่วนใจของเราไม่ทุกข์ เพราะเราไม่ได้ทำความชั่ว เราประกอบแต่คุณงามความดีนี้ก็สบายใจหน่อย ถ้าเราไม่หันทุกข์ คุณงามความดีที่เราได้ตั้งใจบำเพ็ญไว้ ควบความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา และบริสุทธิ์ใจ ก็จะเป็นคติที่ดี" (12)

ดังนั้น การปฏิบัติของกรรมฐานจึงไม่ใช่เรื่องเอน แต่เป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้เกิดความสำเร็จอย่างแน่นอน และต้องทำด้วยความกล้าหาญจริง ๆ ไม่ใช่ถือชุกงค์เพียงเพื่อให้ผู้พบเห็นเกิดความนิยมนับถือ แล้วจะได้ลาภสักการะ หรือค่ายกของสรรเสริญ หากเป็นเช่นนั้น ผู้นั้นจะพบความสำเร็จไม่ได้เลย

พระอาจารย์คือ แห่งวัดแม่มิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้สรุปคุณธรรมของพระป่าว่าต้องมีนิสัยอย่างเสือโคร่ง คือ (13)

1. นำจิตน้ำใจต้องแข็งแกร่งกล้าหาญ ไบกลัวต่ออันตรายใด ๆ
2. ต้องเที่ยวไปในเวลากลางคืนได้
3. ชอบอยู่ในที่สงัดจากคน
4. จะทำอะไรต้องมุ่งความสำเร็จเป็นจุดหมาย

พระป่าที่มีชื่อเสียงในการปฏิบัติ จะเป็นผู้พอใจแต่การอยู่ป่าเขาเป็นประจำ ทั้งสนับสนุนให้พระ เณร นิยมการชุกค้ำหาความสงบ เพื่อประกอบกรบ่าเพ็ญเพียรภาวนา เสมอ ถ้ามีโอกาส ท่านจะพา พระ เณร และลูกศิษย์ไปเที่ยวภาวนา ตามสถานที่ที่มีลักษณะ เป็นป่า เขา และถ้ำ ฯลฯ พระป่ามีคติว่า (14)

"...ชีวิตของพระชุกค้ำนี้เลี้ยงต่อความเป็นความตาย

ไม่เห็นแก่ความตาย ไม่เห็นแก่ชีวิต

เห็นธรรมเป็นของมีคุณค่ามากกว่าชีวิต

เห็นชีวิตเป็นของที่ต่ำกว่าธรรม..."

วิธีปฏิบัติ (15)

1. นั่งสมาธิ

ให้นั่งขัดสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย เอามือขวาวางทับมือซ้าย ตั้งกาย ใ้ตรง ค้ำรงสติให้มั่น

2. สำรวจจิตในสมาธิ

สำรวจจิตให้ดี คือให้รู้ว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจ พระธรรมอยู่ที่ใจ พระอริยสงฆ์สาวกอยู่ที่ใจ นึกอยู่อย่างนี้ จนใจตกลงเห็นว่าอยู่ที่ใจจริง ๆ แล้วทอดธุระ เครื่องกังวลไคว่ ไม่ต้องกังวลอะไรอื่นอีก จะกำหนดเฉพาะที่ใจแห่งเดียวเท่านั้น จึง ตั้งสติกำหนดใจนั้นไว้ นึกคำปริกรรมรวมใจเข้า

3. วิธีนึกคำบริกรรม

ให้ตรวจดูจิตเสียก่อนว่า จิตคิดอยู่ในอารมณ์อะไร ในอารมณ์อันนั้นเป็น อารมณ์ที่นารัก หรือ นาสัง เมื่อคิดในอารมณ์ที่นารัก ก็เข้าใจว่าจิตนี้คำเดียวไปด้วยความ รัก เมื่อคิดในอารมณ์ที่นาสัง ก็เข้าใจว่า จิตนี้คำเดียวไปด้วยความสัง ไม่ต้องเพียะ ให้ กำหนดเฉพาะจิตอยู่ ณ ที่นั้นก่อน แล้วนึกคำบริกรรมที่เลือกไว้จำเพาะพอเหมาะกะกับใจ คำใดคำหนึ่งเป็นต้นว่า "พุทโธ ชัมโม สังโฆ" กล่าว 3 จบ แล้วจึงบริกรรมว่า "พุทโธ" เป็นอารมณ์ จนกว่าจิตนั้นจะวางความรัก ความสังได้ซุก ตั้งลงเป็นกลางจริง ๆ

4. วิธีเดินจงกรม

พึงกำหนดหนทางสั้น ยาว แล้วแต่ต้องการ

ยืนที่ต้นทาง ยกมือขึ้นประณม ระลึกถึงคุณ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

เอามือขวาจับมือซ้ายไว้ข้างหนึ่ง เจริญพรหมวิหาร 4

ทอดตาลงเบื้องต่ำ

ตั้งสติกำหนดจิต นึกคำบริกรรม (พุทโธ ๆ ๆ)

เดินกดับไปกลับมาจากจนกว่าจิตจะสงบรวมลง

ในขณะที่จิตกำลังรวมอยู่นั้น จะหยุดยืนกำหนดจิตให้รวมสนิทเป็นสมาธิ

ก่อนจึงเดินต่อไปอีก ได้

วิธีเดินจงกรมนี้ กำหนดจิตอย่างเดียวกันกับนั่งสมาธิ

แปลกแต่ใช้อิริยาบถเดินเท่านั้น

ฉะนั้น การฝึกจิตให้มีสมาธินั้น จะต้องฝึกหัดในอิริยาบถทั้ง 4

คือ เดิน ยืน นั่ง นอน เพื่อให้ชำนาญคล่องแคล่ว

พระภิกษุผู้รจนา สมาธิวิธีนี้ ได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังถึงสาเหตุ

ที่ได้แต่งหนังสือการเจริญภาวนาวา

"...พระพุทธเจ้าก็ดี พระอรหันตสงฆ์

สาวกเจ้าก็ดี ล้วนแต่ได้ทรงแกจิตมาแล้ว

ทั้งนั้น วิธีแกจิต ก็คือ วิธีนั่งสมาธินี้เอง

แต่ก็เป็นของที่ขาดคราวมานาน จนผู้ศึกษา

พระพุทธศาสนาเข้าใจผิดเข้าใจว่า

หมกครว หมกสมย์ หมกเซต

มรรคผลธรรมวิเศษ ไปเสียแล้วจ้ะ."

อันตรายของพระป่า

ปกติพระป่าจะมีจิตใจเปี่ยมด้วย ความรัก ความเมตตาต่อคนและสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ป่าที่ถูกราย ไม่วาจะเป็น เลื้อย ขาง หมี งู เป็นต้น มักไม่พารายพระป่า ทั้งนี้ อาจอธิบายได้ว่าเป็นเพราะ พระป่ามีศีลบริสุทธิ์ ไม่คิดร้าย ทำร้ายผู้ใด ดังนั้น พระป่า ที่ท่องไปในป่า ไซป่าเป็นที่อยู่อาศัย จึงปลอดภัยจากสัตว์ร้าย บางครั้งพระป่าได้สัตว์ร้าย เป็น "ครูบาอาจารย์" เนื่องจาก

"...การที่มีสัตว์ป่าเข้ามาเยี่ยมกรายเราบ่อย ๆ นี้ ทำให้

บรรดาพระ เณร พากันระมัดระวังตัว ตั้งอกตั้งใจ

บำเพ็ญความเพียรอย่างหมกเขม่น มิได้ประมาทเลย..." (17)

สิ่งที่เป็นอันตรายสำหรับพระป่า แทนที่จะเป็นสัตว์ร้าย กลับกลายเป็นสตรีเพศ พระป่าหลายองค์ได้เล่าไว้ในประวัติของท่านว่า ผู้หญิงเป็นศัตรูคือพรหมจรรย์ และบางครั้ง

เกือบทำให้ท่านต้องลี้กหาลาเพศ (18) แต่พระป่ามีอุบายวิธีแปลก ๆ ในการต่อสู้กับความ

รู้สึกค้างกล่าว เช่น การบำเพ็ญภาวนาด้วยความเพียรอย่างยิ่ง (19) เจริญอุสุมกรรมฐาน

คือ พิจารณาความไม่สวยไม่งามของร่างกายหรืออุบายวิธีอื่น ๆ แล้วแต่สิ่งนั้นจะเป็นวิธี

แก้จิตใจได้ (20)

การที่ พระป่าผู้แสวงหาธรรมต้องเผชิญกับสิ่งเหล่านี้เป็นเพราะ "ความรู้ลึก
ที่ยังตัดไม่ขาดจากอารมณ์ปุถุชน เป็นธรรมชาติของพระหนุ่มจะต้องพบกับเหตุการณ์เช่นนี้
ความสำคัญอยู่ที่ว่า จะต้องเจริญกรรมฐานต่อสู้อาสนะกิเลสมารร้ายตัวนั้นอย่างไรต่างหาก" (21)

พระป่าเกรงภัยจากเพศตรงข้าม เพราะพระป่าต้องการประพฤติพรหมจรรย์
หลีกเลี่ยงจากการครองเรือน พยายามทำตนให้มีภาระทางโลกน้อยที่สุด เพื่อความเข้าใจ
ชัดในสภาวะที่เป็นจริงของชีวิต พระป่าเห็นว่า ผู้มีราคะ "ยอมเป็นโทษ เป็นพิษ เป็นภัย
เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด" (22) และโคฐีแนะทางแก้ไขจิตดังนี้

ให้พิจารณาในกายของเรานี้ ด้วยความมีสติ ให้เห็นว่า กายของเรามีหนัง
หุ้มอยู่เป็นที่สุดโดยรอบ ให้เห็นเต็มไปด้วยขี้ของไม้สะอาด เต็มไปด้วยขี้ของสกปรก โลโครก
เต็มไปด้วยขี้ของปฏิภูลพึงเกลียด มี ผม ขน เล็บ ฟัน หน้ เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก
ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า เยื่อในสมอง-
ศีรษะ น้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด น้ำเหงื่อ น้ำมันข้น น้ำมันเหลว น้ำตา น้ำลาย
น้ำมูก น้ำมันไขข้อ น้ำมูตร ค้างนี้อยู่เสมอ ๆ มิได้ประมาณ

เมื่อคนเรารู้เห็นความเป็นจริงของชีวิตแล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย คลาย
ความรัก ความกำหนัด ความยินดีว่า เป็นของสวย ของงาม และแล้วผู้นั้นจะได้รับความ
สงบในจิตใจ ความสุขก็จะเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติ

พระป่าบางองค์ ท่านจะทางโลกมาใช้ชีวิตพรหมจรรย์ เพราะความเข็ดหลาบ
 ในเรื่องนี้ก็มี เนื่องจากสังคมโลก "อะละเหะ" ผู้คนขาดความพอใจในกุศลของตน
 เป็นสาเหตุให้พระป่าได้หลีกพ้นจาก "กองไฟ" ที่ร้อนวันแอมใหม่ผู้ที่ประมาทได้และพบกับ
 แสงสว่างสำหรับชีวิต ในที่สุด (23)

เมื่อพระป่าอาพาธ

พระป่าก็คือมนุษย์ มีร่างกายและจิตใจเหมือนคนธรรมดาทั่วไป หากแต่มีวัตร
 ปฏิบัติและการใช้ชีวิตที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาเท่านั้น ดังนั้น พระป่าย่อมมีการเจ็บไข้
 ได้ป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจได้เหมือนกัน เมื่อเจ็บป่วยแล้ว ต้องหาทางรักษา ที่น่าสน
 ใจ คือ พระป่ามีการรักษาโรคที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับ "ยาในป่า" หรือ สมุนไพร นอกจากนี้
 ยังใช้วิธีการ "รักษาใจ" ควบคู่ไปด้วย

ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ พระภิกษุณี "ยาคองน้ำมูตรเน่า"
 เมื่อเวลาอาพาธ ยาดังกล่าว เป็นยาที่เกาแกและทำไค้งายที่สุด ประกอบด้วย สมอและ
 น้ำปัสสาวะเป็นหลัก บางสูตรใส่ ชิงช้า กระเทียม ดีปลี คั่วบ จากการใช้วิเคราะห์ของ
 แพทย์พบว่า ยาคองด้วยน้ำมูตรเน่า มีประโยชน์ในการรักษาโรค (24)

แม้ว่า ขณะนี้ยาแผนปัจจุบันจะสะดวกในการใช้ และคงไม่มีพระสงฆ์องค์ใด
 แยกใหน้ำมูตรเน่าเข้าป่าไปเป็นยารักษาโรค แต่พระป่าที่มีชื่อเสียงหลายรูปนิยมใช้สมุนไพร
 ในการรักษาโรค อย่างเช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จะมีการรวมยาสมุนไพรประเภท
 ต่าง ๆ

เครื่องใช้เมื่อพระป่าอาพาธ นอกจากรวมยาสมุนไพรประเภทต่าง ๆ เช่น
 รวงจีด (แก้มพิษ เบื่อเมา) เป็นต้น จะมีครกตำยาทำด้วยไม้ ที่บดยา กระโถน กระโถน-
 ปากแตร ภาชนะใส่น้ำ กระจ่องและกระบอกลี้น้ำ พัด ที่ปักแมลง และกระบี่ใส่น้ำรูด

พระป่ามักจะได้รับการรักษาอย่างดีจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ อย่างเช่น พระอาจารย์
 ฉ้น อจาโร ก่อนที่จะถึงแก่มรณภาพ ได้รับการรักษาทั้งที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดและ
 นำมารักษาที่โรงพยาบาลมีชื่อในกรุงเทพฯด้วย แม้กระนั้น พระอาจารย์ฉ้นยังมีตำราสมุนไพร
 รักษาโรคต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ท่านยังทำยาใช้เองด้วย (25)

พระป่าองค์หนึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรคว่า (26)

"...ยาสมุนไพรของเรานั้น มีทุกหย่อมหญ้า แต่เราคนไทยมักจะ

มองข้ามของดีในชาติของเราไปเสียหมด....."

แม้ว่า พระป้า จะถือวินัยอย่างเคร่งครัดโดยฉันมือเดียวเป็นประจำ พระป้า
จึงน่าจะขาดสารอาหารมากที่สุด ในสายตาของกนธรรมา แต่กลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะ
พระป้าสามารถดื่มน้ำผลไม้และของขบฉันนอกเวลาได้บางประการ

น้ำผลไม้หรือน้ำปานะที่พระสงฆ์ฉัน ให้ประโยชน์สำหรับร่างกาย เช่น ทำให้
ท้องไม่ผูก ฐูกำลัง เป็นต้น เช่น องุ่น ทับทิม มะนาว มะขาม มะม่วง มังคุด มะเฟือง
รากบัว ฯลฯ โดยใช้คั้นเอาน้ำและกรองให้หมดกากเสียก่อน ทั้งนี้ห้ามกับน้ำเค็มหรือสุก (27)
น้ำผลไม้จึงมีคุณค่ามาก

พระป้านิยมฉันสมุนไพรชนิดหนึ่ง เรียกว่า "เสื่อโครง" ใจต้มกินเหมือนน้ำชา
ดื่มครั้งแรก ๆ จะมีรสขมบ้างเล็กน้อย แต่แล้วจะหวานชุ่มคอ มีสรรพคุณ แก้อาการคันโลหิต
ไม่เป็นเบาหวาน ไม่ท้องผูก ไม่เป็นหวัด ประการสำคัญ ทำให้มีกำลัง

แม้ว่า พระป้าจะออกกำลังกายทุกวันโดยการบิดขี้เกิชอบพระป้าก็จะหนีจากโรค
ภัยไข้เจ็บไปไม่ได้ เพราะการตรากตรำของสังฆารและขาศยาในการป้องกันรักษา พระป้า
อาจเป็นโรคร้ายแรง เช่น ไขมาเลเรีย พระป้าบางองค์ต้องใจความกล้าเป็นกล้าตาย
ในการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ (28) พระป้าหลายองค์เมื่ออาพาชหนัก ได้ใช้วิธีนั่งภาวนา
จนจิตเป็นสมาธิ โรคภัยไข้เจ็บหายไปก็มี เช่น พระอาจารย์มั่น พระอาจารย์ฝั้น พระ-
อาจารย์จวน ฯลฯ และพระป้าแทบทุกองค์ก็มักจะใจวิธีนี้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า กายกับใจ
เป็นของคู่กัน หากใจเข้มแข็ง โรคภัยไข้เจ็บก็อาจหายไปได้เพราะการไม่เอาใจไปกังวล

กับโรคภัยไข้เจ็บนั้น ๆ ตรงข้ามหากใจอ่อนแอ ก็อาจเป็นสาเหตุทำให้เป็นโรคทางกายได้
 ดังที่พบเห็นกันอยู่โดยทั่วไป

อย่างไรก็ดี วัดป่ามีคฤหาสน์สำหรับส่วนรวม คือมีประมาณ 46.4% และหาก
 พระภิกษุ สามเณรอาพาธ ทางวัดจะมอบหมายให้มิชชันนารีแลพาไปพบแพทย์และพนักงานอนามัย
 ซึ่งจะมีประมาณ 60.7% และมีบ้างที่พระสงฆ์ สามเณร ไปพบแพทย์และพนักงานอนามัย
 คุยตนเอง คือมีประมาณ 39.3%

ในสมัยพระพุทธเจ้า พระองค์ไม่แสดงความกังวลและความหนักใจเกี่ยวกับ
 โรคภัยไข้เจ็บมากนัก คำว่าน่ายาคิดทั่วไปแทบจะไม่มีเลย ถ้าจะมีก็เพียง มะขามป้อม
 และสมอ เพื่อแก้ความอ่อนเพลียเท่านั้น แม้พระป่าเมื่อเจ็บป่วยก็ปฏิบัติตัวเหมือนสมัย
 พุทธกาล ท่านไม่วิตกกังวลว่า จะหายหรือไม่หาย ท่านมักจะรักษาโรคทางกายด้วยปัญญา
 ควบคู่ไปด้วย ซึ่งอาจเรียกว่า "ธรรมโอสถ" คือการรักษาโดยการชากีเลส และ การ
 ละความยึดถือทางใจ โรคภัยไข้เจ็บเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่ไม่สามารถจะเสียดแทงจิต
 ใจของพระป่าได้ จิตใจของพระป่าจึงกล้าหาญ ไม่กลัวความตาย และนับว่าเป็นการรักรักษา
 ษาโรคที่ไฉไลของพระป่าในสมัยพุทธกาล จวบจนสมัยปัจจุบันนี้ ดังนั้น จึงปรากฏว่า เมื่อ
 เจ็บไข้จนแทบจะตาย พระป่าไม่อาลัย ห่วงใยสังขาร แม้พระป่าบางรูปจะเป็นอัมพาต
 เดินไม่ได้ พระป่าก็ยังคงยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่แสดงอาการโกรธเกรี้ยวผู้รักษาพยาบาลเหมือน
 บุคคลธรรมดาเลย

สิ่งที่เหลืออยู่

ปัจจุบันพระป่าได้มรณภาพไปตามธรรมชาติของสังขาร แต่ธรรมะคำสั่งสอนของท่านยังเป็นเสมือน "แสงสว่าง" ให้กับผู้นับใจปฏิบัติตาม ไม่ล้าสมัย และผู้ประพฤติตามย่อมเป็นสุข

ในงานศพของพระป่า จะปรากฏผู้คนจากทุกสารทิศ เป็นจำนวนมากไม่เครพศพของท่าน อันแสดงให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ศรัทธาในพระป่า และเชื่อมั่นว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่ควรสักการะกราบไหว้จริงๆ เป็นพระแท้ที่หาได้ไม่มากนัก

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระป่าชื่อดังมักอยู่ทางอีสาน ไม่ว่าจะเป็นพระอาจารย์เสาร กันตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ทั้งสองของพระอุคคกรรมฐาน และพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์ขาว อนาลโย พระอาจารย์วัน อุตตโม พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อได้มีการปลงศพของพระอาจารย์ฝ่ายพระกรรมฐานแล้ว จึงมักมีการสร้างสถานที่บรรจุอัฐิธาตุของท่าน เพื่อแสดงเครื่องใช้ ตลอดจนเครื่องอัฐบริขาร เรียกว่า "พิพิธภัณฑ์" พิพิธภัณฑ์ที่สร้างขึ้นเป็นแห่งแรก คือ พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และต่อมาก็ได้มีพิพิธภัณฑ์ของพระอาจารย์อื่น ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ของพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระป่า คือการที่อัฐิของพระป่า บางรูปได้กลายเป็นพระธาตุ ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อกันเรื่อยมาว่า พระสงฆ์ที่บำเพ็ญเพียร บังจนบรรลุคุณธรรมเท่านั้น อัฐิจึงจะกลายเป็นพระธาตุได้ เช่น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก ดังนั้น เมื่ออัฐิของพระป่ากลายเป็นพระธาตุ จึงเป็นเรื่องที่กล่าวขวัญกันอย่างยิ่ง ปรากฏว่าอัฐิของพระป่าดังต่อไปนี้ได้กลายเป็นพระธาตุ (29)

- 1) พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล
- 2) พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส
- 3) พระอาจารย์ชาวนาโย วัดถ้ำกองเพล
- 4) พระอาจารย์อนันต์ ญาณสิริ วัดป่าไม้โคกธาราม
- 5) พระอาจารย์วัน อุตฺตโม วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม
- 6) พระอาจารย์สิงห์ทอง ชัมมาโร วัดป่าแก้วชุมพล
- 7) พระอาจารย์จวน กุลเชฏฺโฐ วัดเจติยาศิริมวิหาร
- 8) พระอาจารย์พรหม จิรปุญฺโญ วัดป่าดงบ้านเย็น
- 9) พระอาจารย์คำ ยสกุณฺฑโต วัดป่าศรีจำปาชนบท

พระธาตุของพระป่าดังกล่าว มีลักษณะต่าง ๆ กัน ทั้งสีและรูปร่างลักษณะ บางองค์มีสีขาว สีพิศุกตแห่ง สีดำ และเป็นแก้วผลึกใส และมีลักษณะกลมรี เหลี่ยม ยาว อาจมีลักษณะคล้ายก้อนหินกรวด หรือไข่มุกขนาดเล็ก เป็นต้น เหล่านี้เป็นเครื่องชี้ว่า "ท่านเป็นผู้สำเร็จพระอรหันตผล และได้ปรินิพพานอันเป็นธรรมวิเศษ ยากที่ผู้ใดจะพึงบรรลุได้ในปัจจุบัน" (30)

สำหรับการที่อริฐิของพระอาจารย์มัน และพระป่าผู้เป็นศาสนิกษย์ของท่านหลายองค์ได้กลายเป็นพระธาตุนั้น ได้มีผู้สนใจและแสดงความข้องใจว่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นได้ เพราะพระอริฐิของพระอรหันต์ และสามัญชนต่างก็เป็นธาตุคินอย่างเดียวกัน แต่ทำไมอริฐิของสามัญชน จึงกลายเป็นพระธาตุไม้ได้ แต่อริฐิของพระอรหันต์จึงกลายเป็นพระธาตุได้

พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า (31)

"...ร่างนั้นอาจกลายเป็นไปตามสภาพของจิตผู้เป็นใหญ่ทำให้เป็น เช่น จิตพระอรหันต์ เป็นจิตที่บริสุทธิ์ อาจมีอำนาจชักฟอกธาตุ ชันธ์ ให้เป็นธาตุที่บริสุทธิ์ไปตามส่วนของตน อริฐิท่านจึงกลายเป็นพระธาตุได้ แต่อริฐิของสามัญชนทั่ว ๆ ไป แม้จะเป็นธาตุคินเช่นเดียวกัน แต่จิตผู้เป็นเจ้าของเต็มไปด้วยกิเลส และไม่มีอำนาจชักฟอกธาตุ ชันธ์ ให้เป็นของบริสุทธิ์ได้ อริฐิจึงกลายเป็นธาตุ ชันธ์ที่บริสุทธิ์ไม่ได้..."

อาจสรุปได้ว่า ใจเป็นสิ่งสำคัญที่อาจชักพองร่างกายได้ ดังนั้น บุคคลธรรมดา
ทั่วไปซึ่งมีกิเลสอยู่เต็มหัวใจ จึงไม่สามารถทำให้ร่างกายสะอาดตามจิตไปได้ ตรงข้าม
พระป่าผู้ที่ฝึกใจจนสะอาดบริสุทธิ์แล้ว ก็ย่อมสามารถชักพองร่างกายให้เหมือนสภาพจิต
ที่บริสุทธิ์ผู้นั้นได้ เหตุผลดังกล่าวจึงเป็นคำตอบของผู้ที่สงสัยในเรื่องอริของพระป่ากาย
เป็นพระธาตุ

เรื่องนี้เป็นเรื่องพิสดารที่พิสดาร ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจึงจะได้รับผลของการปฏิบัติ
กล่าวคือ ผู้มีจิตใจดีย่อมมีความสุข ปราศจากความทุกข์ และพระป่าก็ไม่ได้สอนให้สำนึก
ของท่านสนใจในเรื่องของการที่อริกลายเป็นพระธาตุ อันเป็นเรื่องของวัตถุ แต่มุ่งสอน
ให้ประพฤติตามธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้มากกว่า

อย่างไรก็ดี การที่พระป่าอีสานเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และมีผลให้ประจักษ์
แก่คนทั่วไปแล้วนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า มรรคผล ไม่เห็นสมัย และแม้พระพุทธศาสนา
จะเกิดขึ้นเมื่อ สองพันห้าร้อยปีมาแล้ว แต่ธรรมะของพระพุทธเจ้ายังคงทนต่อการ
พิสดาร และแสดงว่า ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนย่อมเห็นผลได้จริง สมกับคำกล่าว
ของพระพุทธองค์ที่ว่า "ตราบใดที่ยังมีผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 โลกจะไม่ว่างจาก
พระอรหันต์"

เรียงอรรถ

- (1) สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดคงเคาะเกา ต.นาหม่อม อ.อำนาจเจริญ จ.อุบล-
ราชธานี, เมษายน 2527.
- (2) คุรายละเอียดยใน อัจฉรา กาญจนมัย, "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394)", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาค-
วิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- (3) อวย เกตุสิงห์, ชีวิตพระป่า คำรายนางบ้านไร่ไช้ไค้ดล, อนุสรณ์ในงานศพ
อาจารย์ปราณี ไบรนางกูร ณ เมรุวัดธาตุทอง, 23 พฤศจิกายน 2521, (กรุงเทพ-
มหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดวิจิตรศิลป์การพิมพ์, 2521), หน้า 2.
- (4) เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.
- (5) เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.
- (6) เรื่องเดียวกัน.

(7) พระพุทธเจ้าทรงเตือนสาวกของพระองค์ให้ระวังอันตราย 4 ประการ คือ

1. ความเบื่อหน่ายต่อคำสอนของอาจารย์
2. ความเห็นแก่ปากแก่ทอง
3. ความเพลิดเพลินในกามคุณ คือ เห็นแก่ความสุขสบาย
4. ความรักผู้หญิง

(8) อวຍ เกตุสิงห์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

(9) เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-31.

(10) สุรีพันธุ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ ชีวประวัติ ปฏิปทา และธรรมเทศนา, วัดเจติยาคีรีวิหาร จัศฬิมพ์ถวายเป็นอนุสรณ์ในวโรกาสเสด็จพระราช-
ทานเพลิง พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ ณ วัดเจติยารามคีรีวิหาร(ภูทอก) อ.บึงกาฬ
จ.หนองคาย วันที่ 18 เมษายน 2524, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์-
พาณิชย์, 2524), หน้า 123.

(11) เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

(12) เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100.

- (13) อวย เกตุสิงห์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.
- (14) สุวีพันธุ์ มณีวัตและคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.
- (15) พระอาจารย์สิงห์และพระมหาปิ่น, หนังสือพระไตรสรณาคมย์และสมาธิวิธี,
(นครราชสีมา: อักษรกิจการพิมพ์, 2479), หน้า 40.
- (16) สุวีพันธุ์ มณีวัตและคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 58 และ 60.
- (17) เรื่องเดียวกัน.
- (18) เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.
- (19) หนังสือภาพชีวิตประวัติและปฏิปทาของ พระอาจารย์มั่น อจาโร, (กรุงเทพฯ:
ทางหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร, 2521), หน้า 80-85.
- (20) สุวีพันธุ์ มณีวัตและคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-7.
- (21) เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.
- (22) เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

- (23) ชีวประวัติของหลวงปู่ขาว, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ขาว อนาลโย
วัดถ้ำก่องเพชร จังหวัดอุดรธานี, วันเสาร์ที่ 11 กุมภาพันธ์ 2527, (กรุงเทพฯ:
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2527), หน้า 2-5.
- (24) อวย เกตุสิงห์, "ยาก่อนน้ำมูตรเน่า", ใน อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์ฝั้น
อาจารย์เถระ, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2521), หน้า 552-3.
- (25) สุกุล น้าชม, "ยาส้มและน้ำมันดีง", ใน อนุสรณ์งานศพ พระอาจารย์ฝั้น
อาจารย์เถระ, หน้า 539-546.
- (26) สุรีพันธุ์ มณีวัตและคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.
- (27) สมัย ตั้งตรงจิต, "น้ำค่อมและของขบฉันนอกเวลาที่พระอาจารย์ฝั้นชอบใช้",
ใน อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์ฝั้น อาจารย์เถระ, หน้า 559-561,
- (28) ชีวประวัติของหลวงปู่ขาว, หน้า 24.
- (29) คุรายละเอียกใน สุรีพันธุ์ มณีวัต, มาตามบูชา, ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ
นางชาญสงคราม (แฉล้ม ชาลีจันทร์), 1 กรกฎาคม 2528, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้น
ส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2528), 324 หน้า.

(30) บุญถวาย สัมพนม "คำราพระธาตุ พร้อมถวายตั้งฐาน และวรรณพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุพุทธสาวก ซึ่งศาสตราจารย์เจ้าทั้งหลายโดยสังเขป" อ้างถึงใน สตรีพันธุ์ มณีวัต, มาตาบรูธา, หน้า 7.

(31) พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน, ประวัติท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ, อ้างถึงใน สตรีพันธุ์ มณีวัต, มาตาบรูธา, หน้า 62.

บรรณานุกรม

- ชีวประวัติของหลวงปู่ขาว. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2527.
(อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล
จังหวัดอุตรธานี, วันเสาร์ที่ 11 กุมภาพันธ์ 2527).
- สุรีพันธ์ มณีวัต. มาตาบูชา. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2528.
(ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนางชาญสงคราม, 1 กรกฎาคม 2528).
- สุรีพันธ์ มณีวัต และคนอื่นๆ. พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ ชีวประวัติ ปฏิปทาและ
ธรรมเทศนา. กรุงเทพฯ: หจก.ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2524. (วัดเจติยาคีรี-
วิหาร จัดพิมพ์ถวายเป็นอนุสรณ์ในวโรกาสเสด็จพระราชทานเพลิงพระอาจารย์
จวน กุลเชฏโฐ ณ วัดเจติยารามคีรีวิหาร อ.บึงกาฬ จ.หนองคาย, วันที่ 18
เมษายน 2524.
- สิงห์, พระอาจารย์ และพระมหาปิ่น. หนังสือพระไตรสรณาคมน์และสมาธิวิธี. นครราช-
สีมา: อักษรกิจการพิมพ์, 2479.
- หนังสือภาพชีวประวัติและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น อจาโร. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน
จำกัดการพิมพ์พระนคร, 2521.
- อวย เกตุสิงห์. ชีวิตพระป่า ตำรายากกลางบ้านที่ใช้ได้ผล. กรุงเทพมหานคร: ห้าง-
หุ้นส่วนจำกัดวิจิตรศิลป์การพิมพ์, 2521.
- อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์มั่น อจารเถระ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2521.
- อัจฉรา กาญจนมัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.
2325-2394)". วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

oooooooooooooooooooooooooooo

ห้องสมุด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอน

พระป่ากับการพัฒนาชนบท

สนับสนุนโดย...

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

ห้องสมุด
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

รายงานผลการวิจัย

เคออสบุดรัตนธรรม
ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

เรื่อง

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอน

พระป่ากับการพัฒนาชนบท

เอกสารฉบับที่ 2
(กันยายน 2528)

สนับสนุนโดย...

~~เลขทะเบียน 1269
เลขหมู่ 0-5
วัน เดือน ปี 76 ต.ค. 28~~

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

"พระป่ากับการพัฒนาชนบท" เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำงานพัฒนาชนบทของ
พระสงฆ์อีสาน

เพราะงานพัฒนาที่แท้จริงของ "พระป่า" คือการพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นเรื่องที่น่า
สนใจและจะได้อะไรจากการคบหาต่อไป

ดังนั้น งานพัฒนาที่นำเสนอนี้ในเอกสารฉบับนี้ จึงเป็นส่วนน้อยคิดเมื่อเทียบกับงาน
ทั้งหมดที่พระป่าอีสานได้ดำเนินการ

เหมือนกับการเสนอภาพเพียงภาพเดียว ไม่ใช่ภาพรวมทั้งหมด

ฉะนั้นถ้ามีผู้คนวางงานพัฒนาของ "พระป่า" ในกว้างขวางยิ่งขึ้น ก็จะเป็นสิ่งที่ดียิ่ง

ขอสมัครขอบพระคุณ พระคุณเจ้าวัดป่าหลายแห่งที่ได้ขอมอบบางประการแก่ผู้เขียน

ขอขอบคุณ คุณสรรรถ อุทัยเจียม คุณสุมาลี อุทัยเจียม คุณสมคิด พรหมจรรย์ และเจ้า-

หน้าที่การไปป่าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่ได้ขอมอบประกอบการคบหา

คุณจริยา เจริญรัตน์ ไคตรวจแก้ว สำนวน คุณสุรวิภา จักขิมพตธมม์ คุณภาวิศย์

มีแดง คุณฐิติพงษ์ ตริปกรณ์กร ช่วยจัดทำเอกสารเป็นรูปเล่ม และเจ้า-

หน้าที่ศูนย์การศึกษาภาคโรงเรียนจังหวัดเพชรบุรี ได้อำนวยความสะดวกและ

ให้ขอคัดต่างๆหลายประการ

ผู้เขียนรู้สึกขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

— อัจฉรา กาญจนินัย

สารบัญ

	หน้า
บทนำ.....	(1)
พระป่ากับการพัฒนาชนบท.....	1
สาเหตุที่พระป่าพัฒนาชนบท.....	4
การสร้างโรงพยาบาล.....	5
การสร้างถนนและการขุดคลองระบายน้ำ.....	14
การตั้งหมู่บ้าน-ชุมชน.....	18
ป่าไม้และการพัฒนาธรรมชาติ.....	24
วัดป่า... สถานที่ท่องเที่ยว.....	26
การรักษาพันธุ์สัตว์ป่า.....	30
การศึกษาของเยาวชน.....	31
การลงทุนเพื่อพัฒนาชนบทของพระป่า.....	33
มูลนิธิ.....	35
บทสรุป.....	55

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สถิติงานแผนกผ่าตัดของโรงพยาบาลพระอาจารย์มั่น อจาโร	10
2	แสดงรายได้เฉลี่ยของประชากรอำเภอสองคาวต่อปี	40
3	แสดงการพัฒนาทางสังคมของมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตฺตโมฯ	49
4	แสดงสถิติการให้บริการที่หักแก่พระภิกษุ สามเณรของมูลนิธิ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต	53

พระป่ากับการพัฒนาชนบท

"...ในกระแสของความเปลี่ยนแปลง
ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่
เป็นอยู่ในปัจจุบัน ประชาชนที่ยากไร้ต้อง
การที่พึงทั้งทางใจและทางวัตถุ..." (1)

เป็นความจริงที่ว่าในสังคมอีสานหลายแห่งต้องประสบปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจ
ทั้งในด้านการกิน การอยู่ เพราะฉะนั้นพระสงฆ์อีสานไม่เพียงแต่เป็นผู้นำทางจิตเท่านั้น
แต่ได้ทำการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ด้วย

การพัฒนาคืออะไร

คำว่า "พัฒนา" ตามรูปศัพท์ที่แปลว่า ความเจริญ หรือการทำให้เจริญ การ
กระทำที่เรียกว่าการพัฒนานั้น มีเป้าหมายให้คนมีชีวิตที่เจริญขึ้น คือ เป็นสุข ปราศจาก
ความทุกข์ การพัฒนาที่จะทำให้คนเป็นสุข ต้องพัฒนาทั้งทางกายและทางใจ (2)

พระสงฆ์ในประเทศไทยโดยทั่วไปมุ่งพัฒนาทางจิตเป็นเป้าหมายหลัก พัฒนา
ทางวัตถุเป็นเป้าหมายรอง ตรงข้ามกับชาวบ้าน ที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุเป็นเป้าหมายหลัก
แต่มุ่งการพัฒนาทางจิตเป็นเพียงส่วนประกอบ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อชาวบ้านมุ่งพัฒนา
 ทางกาย ทางวัตถุ ก็ต้องช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้านให้อยู่ดีกินดี มีสุขใจตามลำดับด้วย
 ดังจะพบว่า พระสงฆ์อีสานโดยเฉพาะพระป่า ได้ช่วยเหลือสังคมในการพัฒนา
 ชนบทหลายประการ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การพัฒนาของพระป่ามุ่งพัฒนา แต่สิ่งที่เป็น
 ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น การพัฒนาทางการเกษตร อรรมัย โภชนาการ การศึกษา
 สาธารณูปโภค ตลอดจนสิ่งแวดลอม เป็นต้น

พระป่าอีสานทำงานได้ดีกว่าหน่วยราชการ เนื่องจาก พระป่าอยู่ใกล้ชิดกับ
 ประชาชน ทราบปัญหาและความต้องการของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี จึงทำงานพัฒนาใน
 ลักษณะเป็นลูกโซ่ ทำให้เกิดการพัฒนาที่ตรงจุดและเป็นจริงเป็นจัง ต่างกับการทำงานของ
 หน่วยราชการ ซึ่งแม้หลายหน่วยงานจะเข้าไปพัฒนาชนบท แต่มีลักษณะต่างคนต่างทำ
 ดังนั้น เมื่อพัฒนาเรียบร้อยแล้วความรับผิดชอบก็ผละไป โครงการนั้นไม่เกิดการต่อเนื่อง
 และประสบความสำเร็จน้อย (3) เพราะการพัฒนาทางวัตถุต้องอาศัยการดูแลตลอดเวลา
 เนื่องจากวัตถุที่พัฒนา อาจเสื่อมสภาพลงตามกาลเวลา เมื่อวัตถุเสื่อม และชาวบ้านไม่
 มีความรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนานั้น ๆ วัตถุนั้นก็จะถูกทิ้งให้เสื่อมสภาพและไม่มีประโยชน์
 กลับกลายเป็นสิ่งที่รกรกหมู่บ้านไปในที่สุด อย่างเช่น การนำหัวสูบน้ำบาดาลเข้าไปในหมู่บ้าน
 เพื่อสูบน้ำขึ้นมามี กิน และใช้ หลายหมู่บ้าน ปรากฏว่า หัวสูบน้ำใช้การไม่ได้ และ

ชาวบ้านก็ปล่อยให้เป็นเช่นนั้น ไม่มีการซ่อมแซมแต่ประการใด เพราะคิดว่าหน่วยงาน
ที่มาติดตั้ง มีหน้าที่จะต้องซ่อม ส่วนหน่วยงานที่ติดตั้งเสร็จแล้ว ก็ไม่ได้กลับมาติดตาม
ซ่อมแซมดูแลอีก นอกจากจะมีผู้ร้องเรียน และจะแก้ไขซ่อมแซมได้ก็ต้องรอมงบประมาณ
ของทางราชการ ซึ่งกว่าจะพิจารณาอนุมัติ และโอนเงินมาให้ดำเนินการ ก็ใช้เวลา
นานพอสมควร

นอกจากนั้น เจตนาในการพัฒนาชนบท ของพระกับของเจ้าหน้าที่รัฐต่างกันมาก
ทำให้โครงการพัฒนาที่มีข้าราชการ เป็นผู้นำมีประสิทธิภาคน้อยกว่าโครงการที่พระสงฆ์
เป็นผู้นำ⁽⁴⁾ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ พระสงฆ์มักเริ่มการพัฒนาด้วยใจรัก และมีความ
เมตตาสงสารชาวบ้านเป็นพื้นฐาน พระสงฆ์จึงดูแลเอาใจใส่โครงการพัฒนาอย่างใกล้ชิด
ต่างจากข้าราชการส่วนมากที่ทำงานตามเวลา และทำงานแบบถือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ
มีความเมตตาสงสารชาวบ้านเป็นที่ตั้งน้อยหรือไม่มีเลย

ประกอบกับพระสงฆ์โดยเฉพาะพระป่าเป็นที่เคารพของชาวบ้าน จึงสามารถ
เรียกศรัทธาจากชาวบ้าน ให้มาร่วมพัฒนาได้มาก ทั้งนี้เพราะพระป่า มีเจตนาบริสุทธิ์
ในการพัฒนาชุมชนนั่นเอง จึงทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือสูงทั้งในค่านแรงงาน และ
ปัจจัยในการพัฒนา

สาเหตุที่พระเจ้าพัฒนาชนบท

พระเจ้าเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาหลาย ๆ ด้าน พระเจ้าให้เหตุผลที่ทำให้ท่านพัฒนาชนบทว่า เป็นเพราะท่านถือหลักประโยชน์ 3 ประการ⁽⁵⁾ คือ 1) ประโยชน์ปัจจุบัน 2) ประโยชน์ภายภาคหน้า 3) ประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับประโยชน์ปัจจุบัน นั้นเกี่ยวพันกับการพัฒนาชุมชน พระเจ้า หมายถึงประโยชน์ส่วนรวม เพราะจะบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ด้านวัตถุ คือ สร้างสรรค์ถาวรวัตถุที่จะเป็นประโยชน์ใช้สอยได้สำหรับส่วนรวม เช่น ถนน ้วควาอาราม ศาลา สระน้ำ โรงเรียน เป็นต้น ด้านจิตใจคือ การเทศนา สั่งสอน แนะนำให้ประชาชนมีความคิดที่ถูกต้อง ดีงาม ไม่หลงไปในทางที่ผิด ใ้รู้จักทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ และกรรมอันเป็นที่ดับทุกข์ พระเจ้าจะเริ่มต้นด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ตนก่อน จึงจะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยให้เหตุผลว่า⁽⁶⁾

"...เราต้องว่ายน้ำให้เป็นเสียก่อน แล้วจึงค่อยไปสอนให้คนอื่นว่ายน้ำ ถ้าตัวเราก็อยังว่ายน้ำไม่เป็น ช่วยตัวเองไม่ได้ไปสอนเขา ก็รังแต่จะพากันจมน้ำตาย..."

ดังนั้นในระยะแรก พระเจ้าจะพยายามบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง ซอนตัวอยู่ในป่าลึก เมื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเองได้แล้ว จึงทำประโยชน์แก่ส่วนรวมต่อไป ผลงานของพระเจ้าในการพัฒนาชนบท ที่น่าสนใจ มีดังต่อไปนี้คือ

การสร้างโรงพยาบาล

ในอดีตพระสงฆ์จะเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน นอกจากการแก้ไขปัญหาทางจิตใจแล้ว วัดก็เป็นสถานรักษาพยาบาลด้วย จะพบว่าในอดีต โรงพยาบาลอย่างเช่นปัจจุบันยังไม่มี มีแต่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และพระสงฆ์เป็นผู้นำ ในทางความรู้เกือบทุกชนิด โดยเฉพาะการรักษาโรค โรงพยาบาลที่ใช้วิธีการสมัยใหม่อย่างปัจจุบัน เริ่มมีครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็ไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนเท่าใดนัก (7) เพราะชาวไทยไม่ศรัทธาในยาแผนใหม่เท่ายาแผนโบราณ จะพบว่า มีการประกาศห้ามพระภิกษุสงฆ์เป็น "หมอนวด หมอยา หมอดู" ในสมัยรัชกาลที่ 1 (8) แสดงให้เห็นว่าวัดมีบทบาทในการ เป็นสถานที่รักษาพยาบาลโดยทั่วไป ซึ่งถ้าจะประเมินกันแล้ว กฎหมายตราสขมดวงฉบับดังกล่าวไม่มีผลต่อการเป็น "แพทย์" ของพระ เนื่องจากจะพบประกาศห้ามในทำนองเดียวกันนี้อีกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (9) ได้มีผู้ทำการวิจัยพบว่า ระหว่าง พ.ศ. 2325-2416 การบำบัดรักษาโรคของชาวไทยต้องอาศัยวัด และพระสงฆ์ (10) โดยให้เหตุผลว่า คัมภีร์ยาและคัมภีร์แพทย์แผนโบราณ ส่วนใหญ่บันทึกไว้เป็นภาษาบาลี ซึ่งต้องเรียนรู้และศึกษากันที่วัด ส่วนใหญ่ผู้ที่มีความรู้ทางภาษาไทยโบราณ คือ พระสงฆ์ หรือผู้ที่เคยบวชเรียนทางพระพุทธศาสนา มาก่อน สภาวะการแพทย์ไทยโบราณ จึงมีส่วนผลักดันให้พระสงฆ์ เป็นผู้เข้ามามีบทบาทในการรักษาโรค

เมื่อโรงพยาบาลแพร่หลายมากขึ้น บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาพยาบาล
ได้ลดน้อยลง ประชาชนสนใจการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรน้อยลง และหันมารักษาโรค
โดยการใช้ยาแผนปัจจุบันกันมากยิ่งขึ้น แม้แต่หมอแผนโบราณที่เป็นฆราวาสก็ลดบทบาท
ลงด้วย เพราะคนไข้ส่วนใหญ่จะไปหาหมอแผนปัจจุบันตามโรงพยาบาล หรือคลินิก

อย่างไรก็ดี พระป่าอีสานบางรูป ยังคงนิยมใช้ยาสมุนไพร ในการรักษาโรค
อย่างเช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต⁽¹¹⁾ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์จวน
กุศลเชษฐารัฐ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าพระป่าทุกรูป จะใช้สมุนไพรในตำรับรักษาโรค เนื่อง
จากเมื่อไปอยู่ตามป่าเขา และเกิดเจ็บป่วยขึ้นมา จะไปหาหมอแผนโบราณที่ไหนไม่ได้
จำต้องใช้ต้นไม้ รากไม้ ที่พอจะหาได้ในป่าเขานั้นเอง เป็นยารักษาโรค

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร เป็นพระสงฆ์ที่มีสนใจในการรักษาพยาบาลมาก ท่าน
มีตำรายากลางบ้านหลายชนิด เช่น ยาส้ม น้ำมันผึ้ง ยาแก้ไซ้ ยาแก้ไอ ยาอายุวัฒนะ
 ฯลฯ โดยเฉพาะยาส้มของท่าน เป็นที่รู้จักกันดี เพราะใช้รักษาโรคได้หลายอย่าง
นับตั้งแต่ แผลสด มีคบาด ตะปูตำ แผลเปื่อยเรื้อรัง โรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเลือด เช่น
คลอตกบุตรแล้วตกเลือดมาก มุตกิกระดูขาว ผอมแห้งแรงน้อย เป็นลมหน้ามือ ตาตาย
ตาแดง ตาแฉะ แก้อสรพิษต่าง ๆ อากาโรปวดฟัน รวามะนาด ลื่นเป็นขาง เป็นต้น

พระป้าอีसानหลายรูป พิจารณาเห็นว่า มีพระภิกษุ สามเณร และประชาชน
ทั่วไป ต้องประสบความเดือดร้อน ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ทุกเพศทุกวัย แต่สถานรักษา
พยาบาลมีอยู่น้อยแห่ง ในท้องถิ่นที่นับว่าคือนั้นจะมีเพียงสถานีอนามัยซึ่งไม่มีแพทย์ประจำ
แต่มีเจ้าหน้าที่ทำการรักษาพยาบาลเบื้องต้นเท่านั้น สำหรับการสร้างโรงพยาบาลต้อง
อาศัยงบประมาณจากทางราชการ ซึ่งทำให้เป็นไปได้ยาก เพราะทุก ๆ แห่งก็ต้องการ
โรงพยาบาลกันทั้งนั้น และต้องรอคิวการสร้าง ซึ่งเมื่อนับรวมทั้งประเทศแล้ว ก็ยากที่
จะสร้างโรงพยาบาลขึ้นมาได้คั้งใจ แต่พระป้าอีसानบางรูป สามารถที่จะสร้างโรงพยาบาล
ตึกสงฆ์อาพาธ เป็นต้น ได้โดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณของทางราชการแต่ประการใด (12)
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โรงพยาบาลพระอาจารย์ฉั้น อจาโร

โรงพยาบาลพระอาจารย์ฉั้น อจาโร เป็นโรงพยาบาลชุมชน ขนาด 60 เตียง
ตั้งอยู่ที่ตำบลพรหมานิกม อำเภอพรหมานิกม จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นในปี 2519 โดย
พระอาจารย์ฉั้น อจาโร เจ้าอาวาสวัดป่าอุดมสมพร ผู้เป็นศูนย์รวมน้ำใจรับเงินบริจาค
จากผู้มีจิตศรัทธาสร้างโรงพยาบาลขนาด 30 เตียงขึ้น และได้มอบให้กระทรวงสาธารณสุข
สุข พร้อมทั้งเปิดดำเนินการในวันที่ 20 สิงหาคม 2520 (13)

การดำเนินการสร้างโรงพยาบาลแห่งนี้ นอกจากได้รับเงินบริจาคแล้ว ยังก่อสร้างด้วยแรงงานของอาสาสมัครส่วนหนึ่งด้วย แม้พระอาจารย์นั้นเองก็ได้ทำงานอย่างหนักในการบัญชาการและควบคุมการก่อสร้างอาคารของโรงพยาบาลด้วยตัวของท่านเอง ตลอดจน ตั้งแต่ความคิดริเริ่ม การวางแผน การหาปัจจัย การหาที่ดิน การหาผู้รับเหมา ก่อสร้าง การควบคุมการก่อสร้าง แม้แต่การทำงาน และสวัสดิภาพของผู้บริจาคแรงงาน และกรรมการ เป็นต้น

ปัจจุบันโรงพยาบาลพระอาจารย์นั้น อาจารย์โร ให้บริการรักษาพยาบาลและป้องกันโรคแก่ประชาชน ในชุมชน อำเภอพรหมนิคม และอำเภอข้างเคียง จำนวนผู้ป่วยเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี นับแต่ปี พ.ศ. 2520 มีคนไข้นอก (คนไข้ที่มาตรวจรับการรักษาแล้วกลับบ้าน) ประมาณวันละ 60-70 คน ปัจจุบันมีประมาณวันละ 130-150 คน และมีคนไข้ใน (คนไข้ที่มาตรวจและมีความจำเป็นต้องนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาล) จากเดิมวันละ 15-20 คน เป็น 55-60 คน และมีสถิติผู้ป่วยที่มีรายได้น้อยของโรงพยาบาล ดังนี้ (14)

- ผู้ป่วยนอกเฉลี่ย 1,500 คน/เดือน ไม่สามารถจะจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลรวมทั้งสิ้นเฉลี่ย 28,956 บาท/เดือน
- ผู้ป่วยในเฉลี่ย 274 คน/เดือน ไม่สามารถจะจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลเฉลี่ย 224,815 บาท/เดือน

- รวมค่าใช้จ่ายที่โรงพยาบาลไม่สามารถเรียกเก็บจากผู้ป่วย เฉลี่ย

253,771 บาท/เดือน

โรงพยาบาลพระอาจารย์มั่น อจาโร เป็นประโยชน์ต่อประชาชนใน อำเภอ
พรรณานิคม และในท้องถิ่นใกล้เคียงมาก ก่อนมีโรงพยาบาลแห่งนี้ ประชาชนต้องไป
โรงพยาบาลซึ่งอยู่ไกล อย่างเช่น จะไปโรงพยาบาลจังหวัดสกลนคร ต้องเดินทางประ-
มาณ 40-50 กิโลเมตร เป็นต้น ซึ่งโรคภัยไข้เจ็บบางโรคต้องอาศัยการรักษาอย่างปัจจุ-
บันทันคณ มิฉะนั้นผู้ป่วยอาจเสียชีวิตได้ ดังเช่น เมื่อมี พ.ศ.2527 เด็กหญิงบ้านโคก-
สามัคคี ตำบลต้นผึ้ง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร อายุประมาณ 12-13 ขวบ
เลี้ยงควายอยู่ เมื่อควายเกิดบ้าและขวิดเข้าที่ก้นเด็ก เลือดทะลัก ผู้ใหญ่บ้านโคกสา-
มัคคี รีบนำส่งโรงพยาบาลพระอาจารย์มั่น และทำการรักษาได้ทันท่วงที จึงรอดตาย
ในกรณีเช่นนี้หากต้องเดินทางไปโรงพยาบาลจังหวัดสกลนคร หรือโรงพยาบาลอำเภอ
สว่างดินแดนซึ่งอยู่ไกลออกไปมาก อาจทำให้เด็กตายได้เพราะเสียเลือดมาก

อาจสรุปสถิติการดำเนินการรักษาพยาบาล (15) ได้ดังนี้

แผนกผู้ป่วยนอก โดยเฉลี่ยคนไข้ 120-180 คน/วัน แยกเข้ารับบริการ

ต่าง ๆ คือ ห้องปฐมพยาบาล

- ยาตัดเล็ก เฉลี่ย 60 คน/เดือน - เจาะหลัง เฉลี่ย 20 คน/เดือน

- ตรวจภายใน เฉลี่ย 140 คน/เดือน - บริการฉีดยา, ทำแผลอื่นๆ เฉลี่ย 200

คน/เดือน

แผนกคลอด ให้บริการทำคลอด เฉลี่ย

: คลอดปกติ 22 คน/เดือน

: คลอดผิดปกติ 5 คน/เดือน

แผนกห้องผ่าตัด เป็นแผนกสำหรับการรักษาโรคโดยการผ่าตัด แผนกนี้จะ
ต้องประสานงานกับแผนกผู้ป่วยใน หรือแผนกผู้ป่วยนอกในการเตรียมผู้ป่วยเพื่อผ่าตัด
การผ่าตัดเป็นการรักษาโรคที่ได้ผลดี ทำให้หายจากโรคได้เด็ดขาด โดยเฉพาะโรค
ที่จะต้องรักษาโดยการผ่าตัด การทำงานในแผนกนี้ค่อนข้างจะเป็นระเบียบอยู่มาก เพราะ
ต้องอาศัยความรวดเร็วถูกต้องมากที่สุดในการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 1 สถิติงานแผนกผ่าตัดของโรงพยาบาลพระอาจารย์ชั้น อาจารย์โร

ลำดับ	รายการ	ปีงบประมาณ 2524	ปีงบประมาณ 2525	ปีงบประมาณ 2526 (6 เดือน)
1.	ผ่าตัดหมันหญิง	498	578	403
2.	ผ่าตัดหมันชาย	5	7	3
3.	ตัดมดลูกทางหน้าท้อง	19	16	9
4.	ตัดมดลูกทางช่องคลอด	19	19	6
5.	ผ่าตัดตกแต่งช่องคลอด	19	18	7

ลำดับ	รายการ	ปีงบประมาณ 2524	ปีงบประมาณ 2525	ปีงบประมาณ 2526 (6 เดือน)
6	ผ้าตัดเอาเด็กออกจากหน้าต่าง	37	44	16
7	ผ้าตัดเนื่องอกรังไข่	16	24	11
8	ผ้าตัดทองนอกมคดลูก	10	12	5
9	ผ้าตัดคอพอก	29	24	17
10	ผ้าตัดกระเพาะทะลุ	61	20	17
11	ผ้าตัดท่อลำไส้	4	14	6
12	ผ้าตัดม้ามโต	2	4	-
13	ผ้าตัดถุงน้ำดี	4	22	10
14	ผ้าตัดไส้ติ่ง	191	232	102
15	ผ้าตัดไส้เลื่อน	22	30	17
16	ผ้าตัดไตหึ่ง	16	11	2
17	ผ้าตัดนิ่วในกรวยไต	21	31	11
18	ผ้าตัดนิ่วในท่อไต	24	23	8
19	ผ้าตัดนิ่วในไต	5	20	7

ธันวาคม ๖๖ ก. พ. ๖๖

รายงานผลการวิจัย... (Handwritten text at the bottom of the page)

ลำดับ	รายการ	ปีงบประมาณ	ปีงบประมาณ	ปีงบประมาณ
		2524	2525	2526 (6เดือน)
20	ผ้าตัดนิ้วในกระเพาะปัสสาวะ	56	74	79
21	ผ้าตัดถุงน้ำในลูกอัณฑะ	6	3	1
22	ตกแต่งหอบปัสสาวะและทวารหนัก	5	2	2
23	ตกแต่งแผลไฟไหม้	-	1	3
24	ทำแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก	7	5	2
25	เอกซเรย์ซี่โครง	14	20	12
26	เย็บแผลครั้งที่ 2	21	34	10
27	ผ้าตัดคอดมลูกหมาก	1	10	7
28	ทำแผลต่าง ๆ	5	11	5
29	ผ้าตัดท่อเนื้อ	27	-	9
30	ผ้าตัดกระเจก	17	-	6

ที่มา: คีตสงฆ์อาพาธโรงพยาบาลพระอาจารย์มั่น อจาโร อภิเษกพรณานิคม จังหวัด

สกลนคร, ที่ระดึกในพิธีเปิดคีตสงฆ์อาพาธโรงพยาบาลพระอาจารย์มั่น อจาโร, 20

สิงหาคม 2526 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2526), หน้า 23

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

13

แผนกผู้ป่วยใน การบริการรักษาผู้ป่วยในแผนกนี้ จะมีเจ้าหน้าที่ทำงานผลัด
เปลี่ยนทุก 8 ชั่วโมง เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลจะให้การดูแลผู้ป่วยที่ได้รับยาตามแพทย์
สั่ง ช่วยแพทย์ในการรักษาผู้ป่วย และให้การพยาบาลช่วยเหลือให้ผู้ป่วยบรรเทาอาการ
เจ็บปวด และได้รับความสุขสบายมากที่สุด อีกทั้งมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเองเพื่อ
ให้หายจากโรค

สถิติผู้ป่วยใน เฉลี่ย	395 คน/เดือน
แบ่งเป็น -อายุรกรรม	125 คน/เดือน
-ศัลยกรรม	97 คน/เดือน
-อื่น ๆ	173 คน/เดือน

ก่อนหน้าการสร้างโรงพยาบาลที่ อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร พระ
อาจารย์ฉ้น ได้สร้าง "ตึกพิเศษสงฆ์ พระอาจารย์ฉ้น อาจาโร" ในโรงพยาบาลสกล-
นครด้วย ได้เปิดตึกแห่งนี้ สำหรับบริการผู้ป่วยเจ็บป่วย เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2519

การที่พระอาจารย์ฉ้น ส่งเสริมให้มีแหล่งรักษาพยาบาลเพราะ ท่านสนใจช่วย
เหลือผู้ป่วย ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พระเนตรตลอดจนลูกศิษย์วัด
ป่วยเป็นไข้มาเลเรียกันมาก และยากหายาก พระอาจารย์ฉ้น ได้เป็นธุระดูแลคนไข้ และ
จัดหาสมุนไพรมาต้มใช้ในการรักษา รวมทั้งเอาใจใส่ต่อพระ เณร ประชาชนทั่วไปอยู่
เสมอ ในการให้ยาทุกขนานท่านจะต้องกำชับให้ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย และให้ทำ
ใจสงบด้วยการภาวนาพุทโธด้วย (16)

นอกจากพระอาจารย์ชั้น อาจาโรแล้ว พระป่าที่เป็นผู้นำในการจัดหาเงิน
 บริจาคมาสร้างตึกให้โรงพยาบาล คือ พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน โดยเป็นประ-
 ธานในการจัดหาทุนในการก่อสร้างตึก"รวมเมตตา มหาคุณ"ในโรงพยาบาลอุครธานี
 เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2526 และ ได้ทำพิธีเปิดตึกในวันที่ 18 ธันวาคม 2526 (17)

พระอาจารย์วัน อุตฺตโม เป็นประธานสร้างตึกสงฆ์อาพาธในโรงพยาบาล
 สมเด็จพระยุพราช อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร ปัจจุบันที่เหลือจากสร้างตึกสงฆ์
 อาพาธ ได้นำไปสร้างที่พักพิงสำหรับสงฆ์อาพาธ ที่วัดศรีสว่างดินแดน ในอำเภอเดียวกัน
 และพระอาจารย์ได้ช่วยเหลือตึกสงฆ์อาพาธ ในโรงพยาบาลอุครธานี จังหวัดอุครธานี
 และช่วยเหลือโรงพยาบาลอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคามด้วย (18)

การสร้างถนนและการขุดคลองระบายน้ำ

เป็นที่ทราบกันดีว่าภาคอีสาน มักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำทั้งในการอุปโภค
 และบริโภค แม้แต่การทำไร่ไถนา ก็มักจะประสบปัญหาฝนแล้งบ่อยครั้ง ในเขตอีสานตอน
 กลางและตอนใต้ จะมีปัญหาเรื่องน้ำมากกว่าตอนเหนือ คือบริเวณจังหวัดอุครธานี จังหวัด
 สกลนคร จังหวัดนครพนม ฯลฯ เพราะอีสานตอนเหนือมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติหลายแห่ง
 ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำหรือหนองน้ำ แต่มีปัญหาว่าจะสามารถนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมา
 ใช้โดยสะดวกได้อย่างไร

พระป่าซึ่งเป็นผู้นำชุมชน ตระหนักถึงปัญหาที่ดี จึงมุ่งแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ เป็นประการสำคัญ จะพบว่าในวัดป่าส่วนใหญ่มักจะไม่ขาดน้ำ แต่จะมีบ่อน้ำ สระน้ำ อ่างน้ำ แหล่งน้ำ ฯลฯ อยู่ในวัด สำหรับพระ เณร ชี ขาวบ้าน และผู้มาพักค้างแรมโดยทั่วไป นอกจากนั้นท่านได้ช่วยเหลือชาวบ้านในเขตใกล้เคียงให้มีน้ำใช้ทั่วกันด้วย อย่างเช่น พระอาจารย์วัน อุตตโม เจ้าอาวาสวัดป่าอภัยคำรณธรรม อำเภอสองควา จังหวัดสกลนคร ได้จัดทำโครงการฝายอ่างน้ำ เก็บกักน้ำไว้ใช้ในปริมาณมากพอ ที่จะทำให้ชาวบ้านในอำเภอสองความีน้ำประปาใช้ หลวงปู่ศรี มหาวิโร เจ้าอาวาสวัดประชานาราม (วัดป่ากุง) อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ไว้ในวัด เป็นต้น

จากประวัติพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ เจ้าอาวาสวัดเจติยารามศิริวิหาร (ภูทอก) อำเภอปึงกาฬ จังหวัดหนองคาย จะพบว่าท่านเป็นผู้ริเริ่มสร้างท่านบ้น้ำให้ชาวบ้านและโรงเรียนถึง 6 ท่านบ้น เพื่อใช้ในการเพาะปลูก ทำไร่นา นอกจากนี้ได้ทำถนนเป็นท่านบ้นฝายกั้นน้ำ ซึ่งต่อมากรมชลประทานได้รับช่วงปรับปรุงเสริมสร้างคันท่านบ้นให้สูงและมั่นคงขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะท่านบ้นใหญ่แห่งนี้สามารถเก็บน้ำได้มาก เพราะลึกถึง 10 เมตรเศษ สามารถจะใช้ประโยชน์ในการเพาะพันธุ์ปลา และระบายน้ำให้ชาวไร่ชาวนา เพาะปลูกได้เป็นอย่างดี (19)

พระอาจารย์วัน อุตฺตโม หรือพระอุดมสังวรวิสุทธิเถียร เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน
 ค่ำรงขรรคม จังหวัดสกลนคร เป็นพระผู้นำท้องถิ่นอีกผู้หนึ่งที่ได้สร้างอ่างเก็บน้ำที่เชิงเขา
 และทำถังกรองไปให้ชาวบ้านใช้โดยไม่ต้องมีเครื่องสูบ เพราะเป็นการต่อน้ำจากที่สูง
 โครงการที่ท่านทำ คือ

1. โครงการห้วยมะไฟ
2. โครงการคำจวง
3. โครงการห้วยหาด
4. โครงการคำหลวง

ปัจจุบันนี้ โครงการทั้งหมดได้เสร็จเรียบร้อยแล้วโดยผู้ที่เคารพนับถือท่าน
 และทางราชการได้ช่วยกันจัดนำต่อมาจนสำเร็จ โดยเฉพาะโครงการคำจวง โครงการ
 ห้วยหาด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นผู้สนองความดำริของ
 พระอาจารย์วัน และมีผู้มีจิตศรัทธาเพิ่มเติมด้วย ปัจจุบันอำเภอสองดาวเป็นอำเภอที่
 มีน้ำประปาใช้ทุกหมู่บ้าน แม้ว่าจะเป็นอำเภอที่ทรก้นการของจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้
 ยังทำให้หมู่บ้านใกล้เคียงกับอำเภอสองดาว ได้มีน้ำใช้ด้วย เช่น อำเภวาริชภูมิ
 อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร และกิ่งอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี นับว่าเป็น
 ความสำเร็จ และการสร้างของพระอาจารย์วันที่มีประโยชน์แก่ประชาชนเป็นอันมาก
 เมื่อทำสำเร็จแล้วก็มอบให้หมู่บ้านต่าง ๆ ช่วยกันดูแลรักษาซ่อมแซมต่อไป (20)

คงไกลแล้วว้า... พื้นที่ส่วนใหญ่ของอีสานขาดแคลนน้ำ แต่เมื่อไปวัดป่า ก็พบว่า พระท่านได้ทำระบบการให้น้ำ ไว้สำหรับผู้มาปฏิบัติธรรมแล้วอย่างดี ฉะนั้น สิ่งที่คาดไม่ถึงของชาวเมือง เมื่อไปวัดป่า และก่อให้เกิดความประทับใจ คือการมีห้อง สุขาที่สะอาดสะอ้าน ในวัดมีน้ำประปาใช้ อย่างเช่น วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วัดดำศรีแก้ว อำเภอ กุดบาก จังหวัดสกลนคร เป็นต้น ทั้งนี้เพราะพระป่า-วัดป่าจะเล็งเห็นความสำคัญในจุดนี้ เป็นประการแรก และพยายามอย่างยิ่งให้ปัญหาในเรื่องเหล่านี้หมดไปเสียก่อน

ปัญหาเรื่องน้ำจึงเป็นปัญหาสำคัญของวัดป่า พระป่าได้ชวนชาวบ้านที่จะแก้ไขเรื่องนี้เรื่อยมา เพราะในฤดูแล้งทางวัดขาดแคลนน้ำมาก บางวัดที่มีกำลังน้อยก็จะสร้างที่เก็บน้ำ เช่น ถังเก็บน้ำฝน บ่อน้ำ เป็นต้น เมื่อ ปีพ.ศ.2524 พระป่าวัดจันทาราม ได้มาหา ชื้อตัวแบบสร้างน้ำ เพื่อใช้เป็นแบบในการสร้างถังเก็บน้ำฝน และใช้ประโยชน์ได้ถึง

(21)

5 วัด คือ 1.วัดอุทุมมาราม 2.วัดป่าหายโศก 3.วัดบึงพระราม 4.วัดโนนสง่าวาราราม 5.วัดจันทาราม ปรากฏว่าตัวแบบดังนั้นมีประโยชน์ ไม่เฉพาะแต่วัดเท่านั้น ชาวบ้านหลาย หมู่บ้าน และโรงเรียนต่าง ๆ ก็ได้ใช้ประโยชน์อีกหลายโรงเรียน รวมทั้งเป็นแหล่งเผยแพร่เทคโนโลยีเพื่อชีวิตด้วย

ควบคู่กับการแก้ไขเรื่องการขาดแคลนน้ำ พระป่าได้ทำถนนและสร้างสะพานอีกด้วย จากประวัติพระอาจารย์ฝัน อาจาโร ทำให้ทราบว่าท่านได้ดำเนินการสร้างสิ่งที่เป็น

สาธารณประโยชน์ดังนี้ คือ (22)

1. ทางสายบ้านคำซำ-บ้านหนองไผ่ (พ.ศ.2498) ระยะทางประมาณ

4 กิโลเมตร

2. ทางสายบ้านคำซำ-บ้านไร่ (พ.ศ.2498) ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร

3. ทางสายหมู่บ้านคำซำ-เชิงเขาถ้ำขาม (พ.ศ.2499) ระยะทางประมาณ

7 กิโลเมตร

4. ทางสายบ้านม่วงไข่-บ้านหนองโคว (พ.ศ.2506) ระยะทางประมาณ

6 กิโลเมตร

5. ทางสายอำเภอพรหมานิกม-วัดป่าอุดมสมพร (พ.ศ.2506) ระยะทาง

ประมาณ 3 กิโลเมตรเศษ

6. สะพานข้ามห้วยทราย (พ.ศ.2506) เป็นสะพานข้ามลำห้วยทรายเพื่อเข้าไปยังวัดป่าภูธรพิทักษ์ ปัจจุบันประชาชนได้ใช้เป็นเส้นทางอย่างสะดวกสบาย

7. เชื้อนกึ่งน้ำอูม และสะพานบ้านมะทอง (ระหว่างปี 2514-2515) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ได้พาคณะญาติโยม ก่อสร้างเชื้อนกึ่งน้ำอูม และสร้างสะพานข้ามห้วยที่หมู่บ้านมะทอง เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ในการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ทั้งนี้โดยไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐ แต่พระอาจารย์ฝั้นและอุปัชฌาย์ ได้สละปัจจัยและทุนทรัพย์ในการสร้าง และเป็นสาธารณประโยชน์จนถึงปัจจุบันนี้

การตั้งหมู่บ้าน-ชุมชน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีเนื้อที่มากที่สุดของประเทศไทย แต่พื้นที่

บางแห่งแห่งแล้งกันดาร คั้งนั้นหากศึกษาประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านหลายแห่งจะพบว่าผู้คนนิยมการโยกย้ายถิ่นฐานอยู่เสมอ จากแหล่งที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ไปสู่แหล่งที่อุดมสมบูรณ์ จากแหล่งที่มีโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม ไปอยู่ในถิ่นที่ปราศจากโรคภัย เป็นต้น

ห้องที่หลายแห่งในอีสาน ไม่มีคนกล้าเข้าไปทำมาหากิน เพราะเชื่อกันว่าเป็นที่ไม่วุ่นวายมาก จึงเป็นทุ่งร้างไม่มีคนเข้าไปจับจอง อย่างที่ชาวอีสานเรียกว่าเป็นที่ "เข็ชขวาง" ปรากฏว่าเมื่อพระป่าได้เข้ามาอยู่ในที่แห่งนี้ และนำให้ชาวบ้านนับถือ พระไตรสรณาคมน์ ความเชื่อดังกล่าวจึงได้จืดจางลง และมีการหลั่งไหลเข้าไปทำมาหากิน ไร่ไถ่ลดี เป็นชุมชนใหญ่ กลีบกลายเป็นผู้มั่งคั่งหลายชุมชน เช่น ที่ กุดปลาข้าว อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร บ้านคำไผ่ บ้านหนองหมู บ้านคลองเค็ม บ้านโป่งเปือย จังหวัดสกลนคร⁽²³⁾ เป็นต้น โดยมีประชาชนอพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ เช่น ร้อยเอ็ด นครพนม อุบลราชธานี เช่นเดียวกับบ้านนาคำแสน จังหวัดหนองคาย ประชาชนอพยพเข้ามาทำมาหากิน จากเดิมซึ่งมีอยู่เพียง 10 หลังคาเรือน จนกลายเป็น 200 กว่าครอบครัว โดยมาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดอุบลราชธานี จังอุครธานี จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

อาจวิเคราะห์ได้ว่า ชาวอีสานมีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา อยู่เป็นพื้นฐานของจิตใจ แต่เนื่องจากขาดพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน จึงยึดเอา "ผี" เป็นสรณะ เนื่องจากความเกรงภัยต่าง ๆ จะเกิดขึ้นแก่ตน จากการศึกษาประวัติวัดเพ็ญชวา อำเภอมือ่ง จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นวัดที่ชาวไทย-ลาวมาสร้างขึ้น

พบว่า เป็นประเพณีของชาวไทย-ลาว ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนกันก็ตาม จะรวมมือกันบุกร้าง
 ทางพง เป็นไร่นาและสร้างวัดขึ้นเสมอ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ชาวอีสาน มีพื้นฐานจิตใจ
 ที่เชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เมื่อพระชุกดงกรรมฐาน ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เป็น
 ที่เลื่อมใสศรัทธามาเป็นหลักของชุมชน จึงทำให้เกิดชุมชนขึ้นได้โดยง่าย เพราะ
 ปฏิปทาของพระป่า อาจจะทำให้ชาวบ้านเชื่อได้ว่า จะนำความผาสุกมาสู่ตน ทำให้
 ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ไม่ออกยากขาดแคลน เป็นต้น

พระป่าก็ได้ช่วยเหลือชุมชนให้มั่นคงขึ้น สมกับความปรารถนาของชาวบ้าน
 ทั้งนี้เพราะพระป่ามีผู้เคารพเลื่อมใสมาก ประกอบกับเจตนาที่ช่วยเหลือชุมชนจริง ๆ
 จึงก่อให้เกิดการพัฒนาหลายด้านในหมู่บ้านตามมา

อย่างเช่นพระอาจารย์ฝั้นแนะนำชาวบ้านคำชะ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้สำนักสงฆ์
 ถ้ำขาม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ให้มาทำมาหากินปลูกกล้วย ทำไร่
 ปลูกมะม่วง ขนุน เป็นต้น เดิมชาวบ้านคำชะไม่เห็นกล้วย และไม่ได้ทำการเพาะปลูก
 เพราะคาดคะเนว่า จะทำมาหากินอะไรไม่ได้ เนื่องจากเป็นที่แห้งแล้งกันดาร แต่พระ-
 อาจารย์ฝั้นได้ บอกลึคว่า (24)

"...การที่คิดว่า ทำนั้น ทำนี้ไม่ได้โดยไม่ได้พยายามลองทำคุณั้น คือความโง่
และความเกียจคร้าน ซึ่งเป็นเหตุแห่งความทุกข์และยากจน ส่วนความ
สนใจใคร่ทดลอง ทำอย่างโน้นอย่างนี้ แม้ไม่เคยทำมาก่อน เป็นความ
ฉลาดและความขยัน จะนำไปสู่ความสุขและความร่ำรวย..."

ปรากฏว่าเมื่อชาวบ้านคำซาได้ปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านกลับ
ได้กำไรมาก และทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านดีขึ้น

ชาวบ้านคองหม้อทองที่พระอาจารย์จวน เป็นผู้นำในการตั้งหมู่บ้านนั้น ได้กลายเป็น
สภาพเป็นหมู่บ้านใหญ่อีกแห่งหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านคองหม้อทอง พบว่าเดิมชาว
บ้านคองหม้อทองออกดอก เมื่อพระอาจารย์จวนไปอยู่ได้ไล่ผีให้ผีฟ้า ออกไปและให้ชาว
บ้านรับไตรสรณาคมน์ ปฏิญาณตนเข้าถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้ทองพุทธโศ
และให้ชาวบ้านรักษาศีล 5 พระท่านมีอุบายชี้แจงว่า ผู้มีพุทธโศและศีล 5 ยี่จะกลัว และ
เทวดารัก ฉะนั้น บ้านไหนเมืองไหนก็มีแต่ความร่มเย็น ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ปัจจุบันบ้านคองหม้อทอง มีสภาพความเป็นอยู่เป็นปึกแผ่น และทุกปีจะมีผู้จัดผ้าป่า
มาทอดที่วัดเจติยาราม (ภูตอก) จังหวัดหนองคายอยู่เสมอ สมัยเมื่อ พระอาจารย์จวน
ยังมีชีวิตอยู่ ความเจริญของหมู่บ้านคองหม้อทองนั้น อาจจะได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน
(25) คองหม้อทอง คิงนี้

"...ป้ามาทูกอบ๋อยใหม่คะ

มาทุกปีแหละ มาทอดน้ำป่าถวายเพิ่นทุกปี

ทำไมละคะ

โฮ้ย เพิ่นมีคุณหลาย.... เราเป็นบ้านเป็นเรือนก็เพราะเพิ่น มีก่อน

เราหิวเราหอดหลายเนื้อ เพิ่นเจาะคองไปอยู่ ไล่ผีไล่ผีฟ้าออกไป

เดี๋ยวนีเป็นยังงิจะ

ก็พอมีกินแหละ

ป้ามีนาใหม่

มี....พอกิน

มีก็ไรคะ

ร่อยห้าสิบไร่

อะไรนะคะ

ร่อยห้าสิบไร่

เราซักสะคุ้ง มองคุณป้าคนนั้นยังไม่แน่ใจว่าหูเราซังติดไปหรือเปล่า

พอดีลุงอีกคนที่นั่งข้างควย ช่วยเสริม ป้านี้ มีโรงสีด้วย

แล้วลุงละคะ มีนาใหม่ มีก็ไร

มี....สองร้อยไร่

มีโรงสีไหมคะ

มีซี คนโน้นก็มี คนนี้ก็... ลุงนี่คะ เรากลื่นน้ำลาย

เดี๋ยวป้าก็เรียกลูกชายมาไหว้เรา ลูกชายป้าเป็นร้อยตำรวจโท...

หนูลูกสาวคนนั้นจบ กศบ.... คนเล็กกำลังเรียนวิทยาลัยเซก.... ทุกปีต้องพามา
กราบพื้นเป็นบุญเป็นกุศลเคอ....

อีกครอบครัว ลูกชายจบธรรมศาสตร์.... ลูกสาวจบการค้า....

ผู้เขียนหยุดสัมภาษณ์เพียงนั้น โอ... หมู่บ้านนี้เอง ที่ท่านเคยเล่าว่า
อาตมาช่วยตั้งหมู่บ้านให้..."

พระอาจารย์จวน มีความเห็นว่า "พวกเขาเป็นคนป่าสงสาร ชยัน แต่ไม่มี
ความรู้ว่าจะทำอะไร เราต้องช่วยเขา พวกเราชาวกรุงเทพฯก็ต้องช่วยเหลือเจือ
จาน แนะนำเขา" (26) ผลก็คือ หมู่บ้านที่อยู่ใกล้ ๆ สุทอก มีการเปลี่ยนแปลง (นาคำ-
แดน , หมู่บ้านนาทอง) ชาวบ้านที่เคยชะมุกชะมอม ได้อ่านอมแมมเพราะชาคนน้ำก็สะอาด
ขึ้น นาข้าวแหล่งทำกินก็อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านรู้จักปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น ข้าวโพด
หักเขียว โดยมารับแจกเมล็ดพืชจากวัด เพราะอาจารย์จวนมีลูกศิษย์ที่เป็นชาวเกษตร
การมีผักกินทำให้เด็กในหมู่บ้านมีอนามัย แข็งแรง พร้อมทั้งนี้ พระอาจารย์จวนก็ได้มี
โครงการ สร้างอ่างเก็บน้ำ เพื่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย น้อยหน้า
อันเป็นพืชที่จะช่วยให้มีรายได้ดีขึ้น เป็นต้น

อาจสรุปได้ว่า พระป่าเป็นพระที่พัฒนาที่แท้จริง ไม่ว่าจะพัฒนาตัวท่านเอง หรือถิ่นที่อยู่ และรวมตลอดไปจนถึงสังคมที่อยู่ใกล้ กว้างๆ ทั่วๆ ก็คือ พระป่าแก้ไข ปัญหาอันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ๆ เมื่อเห็นปัญหาแล้วไม่อยู่เฉย พยายามแก้ไขปัญหาโดย ที่มีเจตนาดีเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้การพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก

ป่าไม้และการพัฒนาธรรมชาติ

เดิมอีสานเป็นภาคที่เต็มไปด้วยป่าไม้ แต่ปัจจุบันสภาพที่มีป่าไม้หนาแน่น ได้ เปลี่ยนไปเพราะการลักลอบตัดไม้ประเภทหนึ่ง และการประกอบอุตสาหกรรมตัดไม้อย่าง เป็นลำเป็นสัน ของบริษัทต่าง ๆ อีกประการหนึ่ง ยังก่อให้เกิดสภาพแห้งแล้งขึ้น การ ตัดไม้ทำลายป่าเป็นปัญหาสำคัญ ของหลายจังหวัดในภาคอีสาน และแม้ว่าจะได้มีการตรวจ ตราการตัดไม้ จากเจ้าหน้าที่ของทางราชการ แต่ปรากฏว่าการตัดไม้ทำลายป่ายังคง กระทำอยู่ทั่วไป

เขตของวัดป่าทำให้อีสานคงสภาพป่าไว้ได้มาก เพราะชาวบ้านมีความเกรงใจ และไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ในเขตวัด อาจเป็นเพราะกลัวบาป เกรงกรรม จึงทำให้วัดป่า มีต้นไม้ขนาดพรรณ และร่มรื่น ในขณะที่รอบ ๆ นอกเขตวัด มีสภาพโง้งเตียนเกือบทั้งหมด อย่างเช่น ที่เขตข้างเคียง สำนักสงฆ์วัดคำ ศรีแก้ว อำเภอภูคยาศ จังหวัดสกลนคร เป็นต้น เนื่องจากชาวบ้านรอบ ๆ เขตวัด ไม่สามารถจะเข้ามาหากิน ทำไร่นาได้ เพราะ พื้นดินเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาภูพาน และแม้จะนำไร่ เช่น ไร่มันสำปะหลัง

ก็ประสบปัญหา ราคาผลผลิตตกต่ำในที่สุดก็จำต้องหันมาประกอบอาชีพตัดไม้ขาย ซึ่งบางครั้งครอบครัวจะหลีกเลี่ยงก หมายถึง โดยตัดไม้มาสร้างเป็นบ้านเพื่ออยู่อาศัย และภายหลังจึงขายไม้ที่เหลือไม่ไปทิ้งหลัง จึงค่อยสร้างบ้านที่อยู่อาศัยใหม่ เป็นต้น การกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายสภาพภูมิประเทศ ทำให้ภาคอีสานโดยทั่วไปเกิดสภาพแห้งแล้ง และขาดแคลนตามมาในที่สุด

พระป่าอีสานองค์หนึ่งได้ทำการพัฒนา และเกรคทางรอบเขตวัด เพื่อกันไม้ใหญ่คนมาถึงวัด ท่านกล่าวว่า "...ถ้าไม่ทำชาวบ้านบุกรุกเข้ามาถึงเชิงเขาก็จะตัดไม้เผาไม้ฆ่าสัตว์.... จึงได้จ้างรถแทรกเตอร์มาเกรครอบเขา เสร็จสร้างเป็นคันทำนบ เพื่อให้สัตว์ป่าได้อาศัยอาบกิน รวมทั้งมนุษย์ได้ใช้สอยทำไร่นา เพาะปลูกพืชผลโดยไม่อดน้ำ..." (27)

วัดป่าจึงเป็นสถานที่รักษาสภาพป่าอย่างยั่งยืน ขณะนี้มีสำนักสงฆ์หรือวัดป่าที่อยู่ในเขตป่าสงวนประมาณ 10.7% บางแห่งจึงเกิดปัญหาการบุกรุกที่ป่าสงวน และบางวัดก็เกิดกรณีพิพาท ในเรื่องที่ดินวัด

อาจสรุปได้ว่า พระป่ากับวัดป่าเป็นของคู่กัน พระป่าจะรักษาป่าให้คงสภาพอยู่อย่างเช่น ที่ภูทอกน้อย ภูทอกใหญ่ จังหวัดหนองคาย ได้มีการรักษาสภาพป่าและน้ำ เมื่อตั้งเป็นวัดขึ้นเพราะมีฉะนั้น ชาวบ้านจะบุกรุกเข้าไปตัดไม้ เผาไม้ และฆ่าสัตว์ เนื่องจากที่ใดมีป่า ที่นั้นย่อมมีการลักลอบตัดไม้ ทำลายป่า เผาป่า พระป่ากล่าวว่า

"...เขาคัดไม้ลากผ่านวัดไปทุกวัน ๆ พระจะห้ามก็ทำไม่ได้

ถ้าปล่อยไปเรื่อย ๆ ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย บ้านเมืองอีสาน

ซึ่งแห้งแล้วอยู่แล้วก็ลำบาก....." (28)

ดังนั้นวัดป่าจึงเป็นแหล่งที่มีต้นไม้มากมายหลายชนิด ขณะเดียวกันสัตว์ป่าก็มี
นานาชนิด อยู่ในวัดป่าด้วย

วัดป่า.....สถานที่ท่องเที่ยว

วัดป่าจึงเป็นแหล่งสำหรับการท่องเที่ยวอย่างคึกคัก เพราะตามป่าและเขาจะมีป่าและธรรมชาติที่สวยงาม ปอดคโปร่ง รมรีน ประกอบไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ทั้งเล็กและใหญ่ เช่น นก นกยูง กระจ่าง กระจอก ไก่ป่า เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตก ถ้ำ ซอก เจ็อมเขา เป็นต้น และในป่ายังมีต้นไม้หลากหลาย รวมทั้งกล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ อันจะทำให้ผู้พบเห็นเกิดความสบายใจอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นที่พักผ่อนจากความคลุกคลีวุ่นวายในเมือง ปอดคจากมลพิษ อันเป็นเหตุทำให้ร่างกายทรุดโทรม

พระเจ้าจะบำรุงรักษาธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ อาจเป็นเพราะวินัยของ
พระภิกษุสงฆ์ข้อหนึ่งที่ว่า พระสงฆ์ห้ามตัดต้นไม้ จึงทำให้วัดป่าคงสภาพป่าและธรรมชาติ
ไว้ได้ นอกจากนี้พระยังเอาใจใส่ที่จะดูแลรักษา และบำรุงถ้ำ อย่างเช่น พระอาจารย์-
จวน ท่านพัฒนาถ้ำทอกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สภาพเดิมที่เต็มไปด้วยต้นไม้หนาทึบ และ
รกมาก จะขึ้นไปบนเขาได้ต้องใช้เกวียนขึ้นไป ท่านได้พัฒนาจนเป็นแหล่งท่องเที่ยว
ของคนทั้งประเทศ ท่านได้ทำสะพานขึ้นเขาหลายชั้น อย่างเสี่ยงต่อความตายจริง ๆ
และใช้งบประมาณน้อยมาก จากนั้นได้ทำ ถนนหนทาง เพื่อให้ผู้สนใจเข้าไปถึงสถานที่
ธรรมชาติอย่างสะดวกสบาย ดังที่นักเขียนท่านหนึ่งได้เขียนพรรณนาอาณาเขตของวัดส่วน
หนึ่งว่า (29)

"...น้ำตกสะแนนนี้เป็นน้ำตกที่สวยงาม มีถึง 3 ชั้น แต่ละชั้นมีอ่างกว้างใหญ่
หน้าฝน น้ำตกตกเป็นม่านน้ำเย็นใญ่อย่างน่าดู ถ้าผ่านหน้าฝนไปแล้วน้ำตกจะมีน้ำน้อยลง
แต่ตามพลาญหิน ยังมีภาพโขดหินสวยจับตา สระน้ำเบื้องล่างที่รองรับน้ำตก แต่ละชั้นนั้น
มีขนาดกว้างใหญ่และลึกมีสัตว์น้ำ มีปลา มีจระเข้ มีหาคทราย ทรายที่น้ำตกบนหลังภูวาวนี้
เม็ดละเอียด สีขาวสะอาดยิ่งกว่า ทรายตามชายทะเลอีก เฉพาะที่น้ำตกสะแนนนี้ ได้
ขอให้ทางการสงวนเป็น วนอุทยานแห่งชาติ เพื่อสงวนป่าไม้และสัตว์ป่าไว้..."

ไม่ใช่เฉพาะที่วัดเจติยารามศิริวิหาร (ภูทอก) จังหวัดหนองคายเท่านั้น วัดป่าหลายต่อหลายแห่ง มีธรรมชาติที่น่าดู น่าท่องเที่ยว และมีลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่ง
 ดังเช่น

1. ตำซาม อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร มีสภาพอากาศเย็นสบาย พระอาจารย์ฉันชอบไปบำเพ็ญกรรมฐาน อยู่ที่ตำซาม เพราะท่านกล่าวว่า "ไม่ร้อนในฤดูร้อน อบอุ่นในฤดูหนาว" นอกจากนี้รอบ ๆ สภาพตำซามสวยงามมากเพราะ เห็นภูเขาได้เกือบรอบค้ำ ค้ำหนึ่งมองเห็นหนองหารของจังหวัดสกลนคร ชาวอำเภอพรหมนิคม และชาวจังหวัดสกลนคร มักจะถือโอกาสไปท่องเที่ยวเสมอ

2. วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วัดอยู่ใกล้ตัวเมืองและชุมชนก็จริง แต่วัดยังคงสภาพป่าอย่างแท้จริง ผู้ที่อยู่ในวัดจะเห็น กระจอก กระแต ที่เขื่องมาก

3. วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายเป็นวัดที่สวยงามตามธรรมชาติอีกวัดหนึ่ง เพราะที่ตั้งอยู่ริมฝั่งโขง และมีหินใหญ่อยู่หลายก้อนยื่นไปในแม่น้ำ ผู้คนที่ไปอำเภอศรีเชียงใหม่ มักจะแวะไปวัดหินหมากเป้งเสมอ

4. วัดถ้ำผาบึง บ้านนาแก ตำบลผาบึง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นสถานที่สงบร่มรื่น ธรรมชาติเป็นป่าไม้ร่มเย็น และสมบูรณ์ด้วยพันธุ์สัตว์ พันธุ์ไม้
 วัดมีเนื้อที่ประมาณ 56 ไร่

5. วัดป่าบ้านค้อ ตำบลเขื่อน้ำ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่ที่ราม
เรียบเป็นแนวป่าธรรมชาติที่สวยงามมาก เป็นป่าไม้ที่ทางวัดจะอนุรักษ์ให้เป็นป่าธรรมชาติ
ตลอดไป และเป็นต้นน้ำลำธารในอนาคค

วัดป่าที่พัฒนาธรรมชาติเต็มที่ อย่างเช่นที่ภูทอก จังหวัดหนองคายทำให้ชาว
บ้านมีรายได้จากการขายสินค้าพื้นเมืองกล้วย ที่ภูทอกมีเถาวัลย์เป็นหนัง เรียกว่า
"เสือโคร่ง" ชาวบ้านจะตัดมาขายให้แก่ผู้ไปท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ดีขึ้น
ถ้าผู้ไปเที่ยวภูทอกจะพบเด็ก ผู้สูงอายุ พวกนี้มาขายเสือโคร่ง ซึ่งเป็นสมุนไพรที่รักษา
ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ท้องผูก เป็นหวัด ทำให้มีกำลัง เป็นต้น

คั้งนั้นการที่บางคนคิดว่าพระสงฆ์สมัยใหม่ เพราะไม่ต้องทำมาหากิน และมักกล่าว
ถึงพระว่า "เจ้าเอน เพลนอน บ้ายจำวัด" นั้น ก็ไม่ถูกต้องนัก เพราะพระสงฆ์ที่เป็น
พระจริง ๆ นำเอาการพรายไหวมีอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะพระป่าที่ท่านปฏิบัติจริง ๆ มีความ
เมตตากรุณา เอื้อเอื้อเมื้อแก่แก่คนทั่วไป

นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพระป่าว่า "เป็นนัก
พัฒนาอย่างแท้จริง และท่านพัฒนาทั้งในด้านจิตใจ และด้านวัตถุ ไปอยู่ที่ไหนก็ยังคงความ
เจริญให้เกิดขึ้นที่นั่น ทั้งในแง่ของศีลธรรม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ" (30)

การรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ชาวไทยมีวัฒนธรรมอันค้ำจุนประการหนึ่ง คือ สิ่งใดที่เป็นของพระ หรือของวัด มักจะไม่ทำลาย ค่ายเกรงว่าจะเป็นการเป็นบาปเป็นกรรมติดตัวไป จึงเป็นเหตุให้เขตที่เป็นบริเวณวัดป่า - อุดมด้วยป่าไม้ และสัตว์ป่า บางแห่งสามารถจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อย่างเช่นที่ ถ้ำพระ ถ้ำบูชา น้ำตกสะแนน วัดเจติยารามศิริวิหาร (ภูทอก) เป็นต้น

เป็นที่ทราบกันดีว่า เมื่อมีป่าก็จะมีสัตว์น้อยสัตว์ใหญ่อาศัย หากเป็นที่สาธารณะ พวกสัตว์ต่าง ๆ ก็จะถูกคนฆ่าเสียหมด พระป่าเห็นการณ์ไกล จึงได้พยายามขอให้ที่วัด หรือสำนักสงฆ์ตั้งอยู่ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อเป็นการป้องกันการโค่นทำลายป่า และทำร้ายสัตว์ป่าต่อไป เช่นที่ ภูทอก

ปัจจุบันวัดป่า และสำนักสงฆ์ ที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตป่าสงวน เริ่มมีปัญหาเนื่องจากรัฐ ไม่ได้เห็นประโยชน์ของการที่วัด หรือสำนักสงฆ์ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน และถือว่าวัด และสำนักสงฆ์เหล่านั้น เป็นผู้บุกรุก แม้แต่สำนักสงฆ์ที่ภูวี่ว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดหนองคาย ซึ่งเดิมได้ตั้งอยู่ในเขตป่า และพยายามติดต่อขอให้รัฐรับเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และวนอุทยานแห่งชาติ เพราะต้องการรักษาป่าและพันธุ์สัตว์ป่าไว้คงถาวรข้างต้น เมื่อรัฐได้ยอมรับบริเวณสำนักสงฆ์ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแล้ว ในตอนหลังรัฐพยายามจะไล่นักสงฆ์ที่ภูวี่วออกไปจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (31) เป็นเหตุให้ชาวบ้านไม่พอใจเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอย่างยิ่ง และทำให้เกิดปัญหาระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ความจริงหากเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะพิจารณา ผลของการที่วัดป่าอยู่ในเขตป่าสงวนแล้ว เรื่องที่จะขยับไล่สำนักสงฆ์คงไม่เกิดขึ้น วัดป่าจะตัดไม้ก็ต่อเมื่อต้องการพัฒนาวัด ผู้ที่ทำลายป่าไม้ในเขตอิสานเป็นอันดับหนึ่ง คือ บริษัทตัดไม้ เนื่องจากมีเครื่องมือและแรงงาน ในการตัดไม้ทำลายป่า และก่อให้เกิดอิสาน ประสบปัญหา ฝนแล้ง และน้ำท่วม ในที่สุด

วัดป่าไค้สร้างสวนป่าควย ดังเช่น ที่วัดเจติยารามศิริวิหาร (ภูทอก) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันไค้สร้างสวนป่าไค้ โดย ปลูกลงไม้ประมาณ 2,000 ไร่ ครอบคลุมเขา เนื่องจากป่าไม้ถูกโค่นจนหมดสิ้น ไม้ที่ปลูกลงทดแทนมี ประดู่ ตะเคียน ยูคาลิปตัส ท่านไค้เริ่มงานนี้มา ประมาณ 3-4 ปีแล้ว โดยมีเป้าหมายในการสร้างสวนป่า มีละ 250 ไร่⁽³²⁾

การศึกษาของเยาวชน

พระป่าไม้ไค้มุ่งให้การศึกษาทางจิตอย่างเดียว แต่พระป่าบางรูปให้ความช่วยเหลือการศึกษาของเยาวชนด้วย ดังปรากฏว่า พระอาจารย์วัน อุตตโม ไค้สร้างโรงเรียนนอภยคำรังษรรม เพื่อให้เยาวชนที่อยู่ที่บ้านท่าวัด และบ้านดำทิว มีที่เล่าเรียน (ปรากฏว่า เมื่อดำเนินการสร้างแล้ว ทางราชการจึงได้ช่วยเหลือบ้าง) และอนุเคราะห์แจกทุนแก่เด็กนักเรียน ในโรงเรียนต่าง ๆ หลายโรงเรียน บางโรงเรียนก็ได้อนุเคราะห์สร้างถึงแก่น้ำฝน สำหรับบริโภค โดยให้ปัจจัยค่าอุปกรณ์ แต่ให้ทางโรงเรียนช่วยกันจัดทำ เพื่อจะได้ช่วยกันรักษา

นอกจากนั้น พระอาจารย์วัน ยังรับเป็นผู้อุปถัมภ์ ศูนย์เลี้ยงเด็กบ้านเหล่าใหญ่
ด้วย เนื่องจากพัฒนาการและกรรมการหมู่บ้านเหล่าใหญ่ขอรอง ศูนย์แห่งนี้ได้รับความ
อุปถัมภ์จากบุคคลหลายฝ่าย นอกจากนี้ท่านยังได้ช่วยเหลือศูนย์เลี้ยงเด็กอีก 2 แห่ง คือ
ศูนย์เลี้ยงเด็กบ้านสองควา และศูนย์เลี้ยงเด็กบ้านท่าศิลา (33)

ความจริงในเรื่องพระกรรมฐาน ช่วยเหลือเยาวชนในด้านการศึกษา มีมาก
มาย เนื่องจากพระป่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และจิตใจท่านก็คิดเมตตากรุณาผู้คนที่
ทั่วไปอยู่แล้ว ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ โดยเฉพาะเด็กซึ่งเป็นผู้ที่ยังช่วยเหลือตนเองไม่ได้
พระป่าจะเมตตาเป็นพิเศษ นอกจากนี้หน่วยงานของราชการ มักจะไปขอรองให้พระป่า
ช่วยเหลือในเรื่องการศึกษาเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการชักนำผู้ปกครองเด็ก หรือในด้านการ
เป็นหัวหน้าในการขอบริจาคสิ่งของต่าง ๆ แก่โรงเรียน ดังเช่น พระป่าเป็นหัวหน้าใน
การเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาในการขยายอาคารของโรงเรียน โสภกามพิทยาคาร ตำบล
บ้านตอง อำเภอเซกา จังหวัดหนองคาย เป็นต้น และจากการศึกษาบทบาทของพระ
อาจารย์สุวัจน์ สุวโจ เจ้าอาวาสวัดถ้ำศรีแก้ว อำเภออุบลบาท จังหวัดสกลนคร ได้
พบว่า ท่านเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อโรงเรียนบ้านภูพานทองมาก (35)

นอกจากการพัฒนาความจำเป็นพื้นฐานที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ท่านยังได้
 พัฒนาด้านอื่นๆ อีกด้วย เช่น ประสานงานกับรัฐ ในการนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน สร้างถนน
 สร้างสะพาน สร้างเขื่อน เป็นต้น นับว่าพระป่าได้พัฒนาทางวัตถุ ที่สอดคล้องกับปัญหา
 ความต้องการของชาวบ้าน พระป่าไม่ได้มุ่งพัฒนาสังคมอย่างวัด
 อื่น ๆ ซึ่งมักจะพัฒนาสังคมโดยการตั้งกองทุนหมุนเวียน (สหกรณ์) ศูนย์เด็กเล็ก
 โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ธนาคารควาย ธนาคารข้าว เสริมอาชีพเพื่อชาวบ้าน
 เป็นต้น แต่พระป่ามักแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือความต้องการในด้านปัจจัย 4 ก่อนเสมอ
 การพัฒนา ถ้าหากหลักแล้วทำ โดยไม่คำนึงถึงผลได้ผลเสีย หรือไม่พิจารณา
 ภัยให้ลึกถึง บางครั้งก็อาจทำให้งานนั้นไม่ใคร่ผล และแทนที่จะเป็นผลดี กลับ
 เป็นผลร้าย และกลับเป็นสิ่งที่รกรุงรัง สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ การพัฒนาสังคมทางวัตถุ
 จึงเป็นสิ่งที่เห็นผลไฉนง่าย แต่ไฉนยาก

การหาทุนเพื่อพัฒนาชนบทของพระป่า

พระป่าไม่มีเงินทองหรือทรัพย์สินสมบัติใด ๆ เพราะไม่ใช่ผู้สะสม แม้แต่อาหาร
 ก็จำเป็นต้องอาศัยชาวบ้าน แต่พระป่าสามารถสร้างโครงการพัฒนาชนบทที่ใหญ่โตได้
 เช่น การสร้างท่าน้ำ โรงพยาบาล ถนนหนทาง ฯลฯ เป็นเพราะพระป่าเป็นผู้ปฏิบัติ
 ที่ปฏิบัติชอบ ผู้คนจึงศรัทธา นำข้าป่า กรู้นไปทอด ทำให้พระป่าที่มุ่งพัฒนาชนบท มีปัจจัย
 ในการพัฒนาประการหนึ่ง บางครั้งมีผู้เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาชนบท ยินดีบริจาคเงิน

เพื่อใช้ในโครงการก็มี และพระเจ้าจะนำปัจจัยทั้งหมดที่ได้รับมาเป็นค่าดำเนินการทั้งสิ้น⁽³⁷⁾
 แต่ในระหว่างที่ดำเนินการ เมื่อยszakแคลนปัจจัยลง พระป้าก็หาหนทางต่าง ๆ เพื่อให้
 ได้ปัจจัยมาดำเนินการต่อ ดังจะพบว่า พระอาจารย์จวน กุลเชฎโฐ เคยสร้างเหรียญ
 ให้เช่า เพื่อนำเงินมาสร้างอ่างเก็บน้ำ⁽³⁸⁾ เป็นต้น

พระพัฒนาองค์สำคัญ คือ พระอาจารย์วัน อุตตโม ก็ไม่ได้เป็นพระสงฆ์ที่มี
 ปัจจัยมากมาย หรือร่ำรวยแต่ประการใด แต่เป็นเพราะท่านเป็นที่เคารพนับถือของบุคคล
 ทั่วไป ท่านเพียงเทศน์ หรือชี้แจงโครงการต่าง ๆ ให้ฟัง ท่านไม่เคยขอเรียไรหรืออรบ
 บริจาค หากเกิดแต่ศรัทธาของผู้ฟังเอง เพราะผู้ฟังก็เชื่อว่า พระอาจารย์เป็นผู้ที่จะนำ
 ทรัพย์ของตน ไปพัฒนาโดยไม่มีการรั่วไหลอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม คงยังมีผู้เข้าใจ
 และกล่าวหา พระพัฒนาเหล่านี้ด้วยประการต่าง ๆ พระอาจารย์วันจึงได้เขียนไว้ใน
 "อัครชีวิตประวัติ" ของท่านว่า⁽³⁹⁾

"...แม้ว่าการเงินในการก่อสร้างจะไม่มีตัวเงินงบประมาณ

เป็นกอนก็ตาม คงจัดทำก่อสร้างไปตามใดก็ตามมี เท่าที่

ท่านสาธุชนทั้งหลาย มีศรัทธานำมาบริจาค ข้าพเจ้าคิดว่า

เมื่อมีคนส่วนมากยังยินดีพอใจสนับสนุนการก่อสร้างอยู่แล้ว

ต้องพยายาม ทำตามโครงการที่วางไว้แล้วนั้นจนเป็นผล

สำเร็จ เพราะทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และทำไว้เพื่อ

ปัจจุบันอาจแบ่งมูลนิธิได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. มูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นโดยที่พระป่าเป็นผู้นำ
2. มูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับพระป่าที่ล่วงลับไปแล้ว
3. มูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือพระกรรมฐานในค้ำต่าง ๆ

1. มูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นโดยพระป่าเป็นผู้นำ

วัดป่าบางแห่งจะมีมูลนิธิ เพื่อดำเนินการพัฒนาวัด ด้วยเหตุที่พระป่าเห็นว่า การดำเนินงานพัฒนาของวัดจะขาดช่วงลง คือไม่มีปัจจัย. ทั้งผู้ที่อาศัยวัดอยู่ก็จะลำบาก อย่างเช่น ก่อนที่พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ จมรมณเภาในปี 2523 3-4 ปี ได้มีผู้มาทำบุญ หอดผ้าป่า มากขึ้น ดังนั้น ในตอนกลางปี 2522 ท่านได้ให้จัดตั้งมูลนิธิขึ้น เพื่อประโยชน์ 3 ประการ (40) คือ

1. เพื่อจัดหาถาดอกผลสำหรับบูรณะเสนาเสนา และสิ่งก่อสร้างที่ถูทอก
2. เพื่อจัดหาถาดอกผลสำหรับเป็นค้ำอาหารสำหรับพระ เณร ชี ในภูทอก

เนื่องจากที่ภูทอก เมื่อฝนตกหนัก น้ำจะท่วม ทำให้พระภิกษุและสามเณรออกไปปฏิบัติไม่ได้ เป็นระยะเวลานานๆ บางครั้งเกือบตลอดพรรษา พระจะอาศัยชาวบ้านก็ไม่ได้ เพราะชาวบ้านก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน และชาวบ้านต้องมาอาศัยวัดด้วย

3. เพื่อจัดหาออกผลสำหรับบำรุงวัดธรรมยุคในเขตอำเภอเมืองกาฬ

และอำเภอเชกา

อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่า มุลินีพระอาจารย์จวนนี้จะได้ดำเนินการ
เมื่อหลายถึงแก่มรณภาพแล้วในเย็นวันเมษายน 2523 จึงได้มีการดำเนินการต่อมา

ต่อมาวัดป่านิยมจัดตั้งเป็นมุลินี เพื่อเอาออกเอาผลมาใช้ในการบูรณะ ปรับ
ปรุงวัดมากขึ้น อย่างเช่น มุลินีวัดถ้ำผาบัง บ้านนาแก ตำบลผาบัง อำเภอวังสะพุง
จังหวัดเลย เป็นต้น ได้จดทะเบียนเป็นมุลินี เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2525

เนื่องจากวัดถ้ำผาบัง เป็นสถานที่ที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้มาบำเพ็ญสมณธรรมจำ-
พรรษาอยู่พักที่ถ้ำผาบัง และต่อจากนั้นได้มีพระภิกษุ สามเณร มาบำเพ็ญสมณธรรมมาก
มายไม่ได้ขาด ท่านพระอาจารย์หลุย จันทะสาโร พระเถระผู้ใหญ่องค์หนึ่ง ได้เป็น
กำลังสำคัญในการบูรณะวัดถ้ำผาบัง เพื่อสะดวกแก่ผู้บำเพ็ญภาวนา ในปี 2516 (41)

และอีก 9 ปีต่อมาจึงได้จัดตั้งมุลินีเพื่อการบำรุงวัด

2. มุลินีที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับพระป่าที่ล่วงลับไปแล้ว

มุลินีที่น่าสนใจ คือ มุลินีพระอาจารย์วัน อุตตโม อันเป็นมุลินีที่ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านในเขต อำเภอสองดาว และในเขตใกล้เคียง มีรายละเอียดดังนี้

มูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตฺตโม: ศึกษาเฉพาะกรณี

มูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตฺตโม ดำเนินการที่อำเภอสองคาถา จังหวัด
 สกลนคร มีชื่อเต็มว่า มูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตฺตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร การ
 ศึกษา อานามัยและสังคม ได้ตั้งเป็นมูลนิธิเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2524
 หลังจากที่พระอาจารย์วัน อุตฺตโม มรณภาพแล้วประมาณปีกว่า ประธานมูลนิธิ คือ
 คร.เชาว์ ณ สีลวันต์ รองประธาน คือ นายเฉลียว อยู่วิทยา กรรมการ คือ นาย
 สรรเสริญ อุทัยเฉลิม นายแพทย์ปัญญา ส่งสัมพันธ์ และนางชุลุด ส่งสัมพันธ์ นายธนทร
 เอี่ยมสกุล เป็นกรรมการและเหรัญญิก นางสุมาลี อุทัยเฉลิม เป็นกรรมการและเลขา-
 นุกร กล่าวได้ว่ามูลนิธิพระอาจารย์วัน อุตฺตโม เป็นมูลนิธิเอกชน ที่ทำงานประสาน
 กับหน่วยงานของรัฐบาล เพื่อพัฒนาชนบท

อำเภอสองคาถาเป็นเป้าหมายของมูลนิธินี้ เนื่องจากพระอาจารย์วันได้คำริ
 ให้มีการพัฒนาขึ้นในเขตอำเภอสองคาถา ดังนั้น เมื่อท่านมรณภาพเพราะเครื่อง บินตก
 เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2523 คณะกรรมการมูลนิธิจึงได้ดำเนินการตามคำริของ
 ท่าน ภายใต้การสนับสนุนของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

(42)
สภาพทั่วไปของอำเภอสองคาบ

อำเภอสองคาบ จังหวัดสกลนคร ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาภูผาเหล็ก สภาพพื้นที่
 จึงเป็นป่าเขา มีที่ลุ่มตื้นน้อย ห่างจากตัวจังหวัด 109 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 356
 ตารางกิโลเมตร (222,500 ไร่) สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย เป็นป่าสงวนแห่งชาติ
 64,518 ไร่ มีอ่างเก็บน้ำสำหรับการประปา และการเกษตร ที่สร้างโดยท่านพระอาจารย์
 วัน อุตตโม และตามโครงการพระราชดำริ 7 แห่ง ทางการจัดสร้างขึ้น 3 แห่ง รวม
 เป็น 10 แห่ง

อำเภอสองคาบ แบ่งการปกครองเป็น 4 ตำบล 37 หมู่บ้าน มีอาณาเขตดังนี้
 ทิศเหนือจดอำเภอสว่างคันแค้น ทิศใต้จดอำเภอศรีธาตุ และอำเภอวังสามหมอ จังหวัด
 อุดรธานี ทิศตะวันออกจด อำเภอวาริชภูมิ ทิศตะวันตก จด อำเภอสว่างคันแค้น และ
 ถึงอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

จากสถิติปี 2525 ปรากฏว่า อำเภอสองคาบมีประชากรทั้งสิ้น 21,692 คน
 เป็นชาย 10,925 คน เป็นหญิง 10,757 คน มีจำนวนครัวเรือน 4,260 ครัวเรือน
 อยู่กระจายตามพื้นที่ทั่วไป ประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ 61 คนต่อตารางกิโลเมตร

สภาพปัญหาของประชาชน

ประชากร 21,692 คน แบ่งเป็นวัยแรงงาน ช่วงอายุ 15-60 ปี จำนวน 11,826 คน (54.51%) ช่วงอายุ 15-60 จำนวน 7,752 คน (35.74%) และอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 2,114 คน (9.75%)

อัตราว่างงานของอำเภอสองคาบแบ่งเป็น ว่างงานทุกฤดูกาล จำนวน 1,020 คน (4.70%) และว่างงานบางฤดูกาล จำนวน 2,378 คน (10.96%)

ประชากร 99% ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก แต่เนื่องจากสภาพพื้นดิน เป็นป่าเขา จึงมีที่ลุ่มทำนายน้อย คือ 40,991 ไร่ (18.42%) มีการทำไร่ เช่น มันสำปะหลัง 24,826 ไร่ ปลูกอ้อย ปลูก และพืชอื่น ๆ ประมาณ 9,744 ไร่

ตารางที่ 2 แสดงรายได้เฉลี่ยของประชากรอำเภอสองคาบต่อปี

ปี	อาชีพหลัก(บาท)	อาชีพรอง(บาท)	รายได้เฉลี่ย ของประชากร/ปี	รายได้เฉลี่ยของ ครอบครัว/ปี
2522	650	64	714	4,998
2523	665	121	786	5,550
2524	670	230	900	5,600
2525	700	477	1,177	6,000

ที่มา: แผนงานมูลนิธิทานพระอาจารย์วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร

การศึกษา อนามัย และสังคม ปี 2526, (มพท, 2526), หน้า 8-9.

การบริการสาธารณะ

1. การประปา ราษฎรทุกหมู่บ้านใ้หน้าประปา ซึ่งนำเข้ามาจากอ่างเก็บน้ำบนเชิงเขา ที่พระอาจารย์วัน อุตตโม สร้างขึ้น และอ่างเก็บน้ำตามโครงการพระราชดำริ สนองความดำริของท่านพระอาจารย์วัน เป็นการนำน้ำจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ โดยวิธีท่อทอไปสู่หมู่บ้านต่าง ๆ แต่มีปัญหาคือ การแบ่งน้ำตามท่อแยกไปหมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้น้ำไหลไม่สะดวก และท่อแตกเป็นประจำ เนื่องจากการวางท่อตามระดับพื้นดินสูงต่ำ ทำให้เกิดแรงดันของน้ำ

2. การไฟฟ้า ในปี 2525 หมู่บ้าน 21 แห่งมีไฟฟ้าใช้ และยังมีไม่มีไฟฟ้าใช้จำนวน 16 หมู่บ้าน

สภาพปัญหาของอำเภอสองควา และแนวพัฒนาของมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตตโม (43)

1. คานการเกษตร

สภาพปัญหา ประชาชนอำเภอสองควา มีอาชีพการเกษตรเป็นหลัก เช่น ทำนา ทำไม้เนื้อแข็ง ไร่อ้อย พื้นที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติเป็นจำนวนมาก มีที่ทำนายน้อย ประชาชนขาดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่ ทำให้ได้ผลผลิตต่ำและถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดราคาจากพ่อค้า จึงทำให้มีฐานะยากจน

แนวทางพัฒนาของมูลนิธิทานพระอาจารย์วัน อุตฺตโม

- 1) เร่งรื้อให้มีการพัฒนา โดยมุ่งให้ความสำคัญแก่หมู่บ้านยากจน

เป็นอันดับแรก

- 2) ปรับปรุงแหล่งน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตร ให้สามารถใช้

การได้อย่างเพียงพอ

- 3) ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้การเกษตรแบบใหม่ เพิ่ม

ผลผลิตการเกษตร

- 4) ดำเนินการเพื่อให้ประชาชน ลดรายจ่าย เช่น การทำ

ปุ๋ยหมักใช้เอง ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพื่อให้มีอาหารรับประทาน จัดตั้งธนาคารข้าว

เพื่อช่วยราษฎรที่ขาดแคลนอาหารหลัก ไม่ต้องยืมข้าวเปลือกอกเขี้ยวแพง

- 5) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความกระตือรือร้น ที่จะพัฒนาตนเอง

ให้สามารถยื่นมือช่วยตัวเอง ในการแก้ไขปัญหของตนเอง และส่วนรวม มูลนิธิ

ทานพระอาจารย์วัน อุตฺตโม จะช่วยบัจจัยการผลิตที่ชาวบ้านขาดแคลน และช่วยเหลือ

ด้านวิชาการ

- 6) หาทางเพื่อให้เกษตรกรขายผลผลิตได้ใน ราคาที่เป็นธรรม

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา (พ.ศ.2524-2527)

1) โครงการส่งเสริมการปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ ดำเนินการใน 4 ตำบล 25 หมู่บ้าน ในอำเภอสองคาถา มูลนิธิทานุระอาจารย์วัน อุตตโมให้การสนับสนุนพันธุ์ข้าว และรับซื้อในราคาที่เป็นธรรม ผลการดำเนินงาน ทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิถึง พันเจ็ดร้อยกว่าไร่ ไร่ผลผลิต 35 ถึง 40 ไร่ มูลนิธิรับซื้อ 133,555 กิโลกรัม เป็นเงิน 500,831.25 บาท

2) โครงการธนาคารข้าวประจำหมู่บ้าน เพื่อช่วยชาวบ้านซึ่งขาดแคลนข้าวบริโภค ใ้กู้ยืมไปบริโภค ไม่ต้องยืมจากที่อื่นที่เสียดอกเบี้ยสูง โครงการนี้ดำเนินการที่บ้านโลกสะอาด บ้านวัฒนา ตำบลวัฒนา บ้านหนองม่วง บ้านบ่อแกน้อย ตำบลปทุมวาปี บ้านหนองสูง ตำบลสองคาถา มูลนิธิ สนับสนุน วัสดุอุปกรณ์สร้างฉางข้าวทุกอย่าง รวมทั้งข้าวกองทุน เว้นแต่แรงงานสร้างฉางเท่านั้นเป็นของชาวบ้าน ก่อมา มูลนิธิ ช่วยเหลือหมู่บ้าน เฉพาะวัสดุที่หมู่บ้านจัดหาไม่ได้ เช่น สังกะสี ตะปู สกรูนอกบานพับ สายชู ทุญแจ และข้าวกองทุน ในบ้านบ่อแกน้อย บ้านหนองสูง และบ้านวัฒนา

3) โครงการส่งเสริมการเพาะเห็ด โดยเฉพาะเห็ดหูหนูที่บ้านชัชชัย บ้านบ่อแกน้อย บ้านโลกสะอาด บ้านหนองม่วง มูลนิธิ สนับสนุนเชื้อเห็ด ชาวบ้านเป็นผู้สร้างโรงเพาะ และจัดหาวัสดุอื่นในการเพาะเห็ด แต่เนื่องจากการผลิตเชื้อเห็ด มูลนิธิ ต้องอาศัยผู้อื่นเป็นผู้ผลิตให้ จึงทำให้ล่าช้า

4) โครงการส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัวและทำปุ๋ยหมัก เพื่อให้ชาวบ้านมีผักบริโภคอย่างเพียงพอ และลดรายจ่ายของครอบครัวลงได้บ้าง โครงการนี้ดำเนินการหลายหมู่บ้าน ได้ผลดีที่บ้านหนองม่วง บ้านโลกสะอาด โดยมูลนิธิฯ สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผักต่าง ๆ ส่วนปุ๋ยหมักได้แนะนำชาวบ้าน ให้ทำขึ้นไว้สำหรับพืชผักสวนครัว และต้นไม้ผล ไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาแพง

5) ส่งเสริมการปลูกข้าวไร่ ที่บ้านโลกสะอาด ตำบลวัดนา และบ้านหนองม่วง ตำบลพุ่มวาปี โดยจ่ายพันธุ์ข้าว จำนวน 1,080 กิโลกรัม เนื้อที่ปลูก 53 ไร่ แก่ 33 ครัวเรือน

6) โครงการปลูกไม้ผลยืนต้น คือ มะพร้าว ที่บ้านโลกสะอาด บ้านหนองม่วง และบ้านข่อยแกน้อย จำนวน 580 ต้น ในเนื้อที่ 24 ไร่ (24 ครัวเรือน)

2. ด้านการศึกษา

สภาพปัญหา

ประชากรอำเภอสองคาบ มีพื้นฐานการศึกษาต่ำ ขาดโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนขาดอุปกรณ์การศึกษา การกีฬา คุณภาพการศึกษาของเด็กไม่ดีเท่าที่ควร ประชาชนขาดความรู้ทักษะในการประกอบอาชีพ

แนวทางพัฒนาของมูลนิธิ

- 1) ส่งเสริมให้เยาวชน และประชาชนได้รับโอกาสทางการศึกษา ทั้งทางสายสามัญ และวิชาชีพอย่างทั่วถึง
- 2) สนับสนุนโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา ในด้านอุปกรณ์การเรียน การสอน และการกีฬา
- 3) ช่วยเหลือเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อพัฒนาร่างกาย และจิตใจ

ผลการดำเนินงาน

- 1) มอบทุนการศึกษาให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเรียนดี แยกจากจน จำนวน 23 ทุน ละ 1,000 บาท ในปีการศึกษา 2525
- 2) พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน โดยมูลนิธิ ได้ดำเนินการจำนวน

4 ศูนย์ คือ

- 2.1 ศูนย์พัฒนาเด็ก บ้านสองดาว ตำบลสองดาว
- 2.2 ศูนย์พัฒนาเด็ก บ้านเหล่าใหญ่ ตำบลวัฒนา
- 2.3 ศูนย์พัฒนาเด็ก บ้านวัฒนา ตำบลวัฒนา
- 2.4 ศูนย์พัฒนาเด็ก บ้านท่าศิลา ตำบลท่าศิลา

จำนวนเด็กอยู่ในความอนุเคราะห์ของมูลนิธิฯ รวมทั้งสิ้น

3) ก่อสร้างอาคารเรียน โรงเรียนอภัยดำรงธรรม จำนวน

1 หลัง เป็นอาคารสองชั้น 4 ห้องเรียน ใช้งบประมาณเป็นเงินสองแสนเศษ เพื่อช่วย
เหลือบุตรหลาน หมู่บ้านท่าวัด บ้านลำบัว บ้านทรายทอง ให้มีที่เรียนเพียงพอ

4) ฝึกอบรมวิชาชีพ มูลนิธิได้ดำเนินการฝึกอบรมวิชาชีพ

ช่างเครื่องยนต์ ช่างวิทยุให้แก่เยาวชน ในเขตอำเภอสองควา จำนวน 30 คน หลักสูตร 3 เดือน เพื่อเยาวชนจะได้นำความรู้วิชาชีพที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป

ในปี 2528 ได้สร้างศูนย์วิชาชีพที่โรงเรียนสองควาวิทยาคม

โดยได้รับทุนการก่อสร้างจากสหรัฐอเมริกา ใช้งบประมาณ 1 ล้าน 3 แสนกว่าบาท เมื่อสร้างเสร็จแล้ว มอบให้โรงเรียนสองควาวิทยาคม สำหรับให้การศึกษาแก่นักเรียน และเป็นสถานที่ฝึกวิชาชีพแก่ประชาชน พร้อมทั้งขอให้การศึกษานอกโรงเรียนเข้ามา
ดำเนินการให้ความรู้ด้วย (44)

3. ค่านอนามัย

สภาพปัญหา

1. สุขภาพอนามัยของประชาชนส่วนใหญ่ไม่สมบูรณ์ อัตราการป่วยด้วยโรคต่าง ๆ ยังสูง เช่น โรคระบบทางเดินอาหาร โรคพยาธิลำไส้ โรคเกี่ยวกับระบบหายใจ

2. ซาคบรืการทางสาขารณสุขชั้นมูลฐาน ประชาชนซาคความรู้

คานสาขารณสุขมูลฐาน

3. ลิ่งแวลลอมทางอนามัยยังไมคี่พอ เช่น มีครอบคร้วจำนวน
มากที่ไมมีส่วนที่ถูกสุขลักษณะไซ ไมมีน้ำสะอากคีม (นิมคีมน้ำจากบอ)

4. ซาคเวรมัณฑที่จำเป็นสำหรับป้องกันรักษาโรค

5. ภาวะทางโภชนากการของประชาชน โดยเฉพาะอย่างบึ่ง
ในเค็กต้องไครับการแกไขควน เพราะจะเป็นผลกระทบกระเทือนคอกการเจริญเติบโต
และสติปัญญาของเค็ก

6. ประชาชนยังไมไครับการป้องกันโรคอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะ
การฉีกยา วัคซีน ป้องกันโรค ยังค้ำเนนการไมทั่วถึง

แนวทางการพัฒนาของมูลนิธิฯ

1) ส่งเสริมให้บริการพยาบาลแก่ประชาชนผู้เจ็บป่วย ตลอด
จนให้ความรู้ทางคานสุขศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง

2) ค้ำเนนการให้ประชาชน มีลิ่งแวลลอมทางอนามัยที่คี่

3) ค้ำเนนการให้ประชาชนไครับการป้องกันโรค

4) ส่งเสริมให้ความรู้คานโภชนากการแก่ประชาชน

ผลการดำเนินงาน

1) หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของมูลนิธิฯ บริการตรวจรักษาโรค
แก่ราษฎร โดยไม่คิดมูลค่าเป็นประจำทุกเดือน ณ วัดอภัยดำรงธรรม เพื่อช่วยเหลือราษฎร
ผู้เจ็บป่วยให้หายจากการเจ็บป่วยนั้น สามารถทำงานช่วยครอบครัว ประเทศชาติ

2) มูลนิธิฯ ได้ดำเนินการสหกรณ์ยาหมู่บ้านขึ้น ที่บ้านบ่อแกน้อย
บ้านปทุมวาปี ตำบลปทุมวาปี บ้านโคกสะอาด ตำบลวังนา และบ้านหนองไส้ ตำบลสองคา
เพื่อให้ชาวบ้านมียารักษาโรคที่มีคุณภาพ และราคาที่เป็นธรรม

4. คานสังคม

สภาพปัญหา

- 1) คานนิยมพื้นฐานของประชาชนอำเภอสองคาวยังอยู่ใน
ระดับต่ำ
- 2) ประชาชนอำเภอสองคาวยังใช้เวลาว่างไม่เป็นประโยชน์
- 3) ราษฎรต้องการกระแสไฟฟ้าแรงสูง จำนวน 7 หมู่บ้าน คือ
(1) บ้านคงแสนตอ (2) บ้านเหล่านาสีนวน (3) บ้านวังนา ตำบลวังนา (4) บ้าน
บ่อแกน้อย (5) บ้านบ่อแกใหญ่ (6) บ้านหนองม่วง ตำบลปทุมวาปี (7) บ้านหนองกุง
ตำบลสองคาวย
- 4) ปัญหายาเสพติด เช่น การกมกาว คีตกัญชา มีเพิ่ม
สูงขึ้นเป็นลำดับ

แนวทางพัฒนาของมูลนิธิ

1) ทำนุบำรุงศาสนา ดำเนินการให้ประชาชนมีทัศนคติ ก่า

นิยม และวัฒนธรรมอันดีงาม

2) ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนมีใจรักกีฬา

ผลการดำเนินการ

ตารางที่ 3 แสดงการพัฒนาทางสังคมของมูลนิธิที่ผ่านพระอาจารย์วัน อุตฺตโม ะ

ชื่อโครงการ	สถานที่ดำเนินการ		เริ่มดำเนินการ พ.ศ.	ขนาดและปริมาณ	ประโยชน์
	บ้าน	ตำบล			
<u>การพัฒนาสังคม</u>					
การกีฬาประชาชน	37หมู่บ้าน	4ตำบล	2525	อุปกรณ์การกีฬา ฟุตบอล 37 ชุด วอลเลย์บอล 37 ชุด ถ้วยรางวัล 2 ใบ	37หมู่บ้าน 4,265 ครัวเรือน ราษฎร 21,692 คน
การอุปสมบทและ บรรพชาพระภิกษุ และ สามเณร	37หมู่บ้าน	4ตำบล	2525	พระภิกษุ 14 รูป สามเณร 120 รูป	
สร้างถนนสาย ภูตะคาม	ภูตะคาม	ทาศีลา	2525	1 สาย กว้าง 8 ม. ยาว 5 กม.	ทำให้ราษฎรได้รับ ความสะดวกในการ สัญจรไปมา นำผลผลิต ออกสู่ตลาด

ชื่อโครงการ	สถานที่ดำเนินการ		เริ่มดำเนินการ พ.ศ.	ขนาดและปริมาณ	ประโยชน์
	บ้าน	ตำบล			
สร้างถนนสายบ้าน โคกสะอาด-บ้าน หนองแวง	โคกสะอาด	วัดนา	2525	1 สาย กว้าง 8 ม. ยาว 5 กม.	ทำให้ราษฎรได้ รับความสะดวก ในการสัญจรไป นำผลิตภัณฑ์ออกสู่ ตลาด
สร้างถนนสายบ้าน ดำตีว-อ่างเก็บน้ำ คำจวง	ดำตีว	พฤษภาคม	2525	1 สาย กว้าง 8 ม. ยาว 5 กม.	- " -
สร้างสวนสาธารณะ- นันทนาการอำเภอ สองดาว			2525	เนื้อที่ 4 ไร่ ปู ต้นไม้นานาพันธุ์ เล่น 1 แห่ง สร้าง ศาลาพักผ่อน ปรับปรุงให้เป็น สถานพักผ่อน หย่อนใจ	ใช้เป็นที่พักผ่อน หย่อนใจสำหรับ ประชาชน และ ช่วยพัฒนาเด็ก
การฝึกวิชาชีพระยะ สั้น	ท่าวัด	พฤษภาคม	2525	นศ.ช่างเครื่อง ยนต์ 15 คน นศ.ช่างวิทยุ 15 คน	นำไปประกอบ อาชีพ หาราย เพิ่มให้แก่ ครอบครัว

ที่มา: แผนงานงานมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร

การศึกษา อนามัย และสังคม ปี พ.ศ.2526, (มปท, 2526) หน้า 5.

การดำเนินงานของมูลนิธิทานพระอาจารย์วัน อุตฺตโม เน้นการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้มีระดับดีขึ้น เป็นงานลักษณะการกุศล ที่อาศัยความร่วมมือจากชาวบ้าน และจากผู้มีจิตศรัทธาบริจาค ค่ายกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา เช่น บริษัท มูนซิเมนต์ไทย ให้ความรู้ในการปั้นโอ่งซิเมนต์ ปีกชาวบ้านทำหัวส้ม บริษัท เจริญโภคภัณฑ์ ให้ผู้เชี่ยวชาญมาแนะนำชาวบ้าน ในการปลูกพืช เป็นต้น (45)

มูลนิธิฯ มีโครงการที่จะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เช่น การพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน การส่งเสริมการศึกษา หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของมูลนิธิ การให้ทุนการศึกษา การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกไม้ผลยืนต้น การจัดตั้งธนาคารข้าว การจัดตั้งสหกรณ์ฯ การส่งเสริมการปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ และรับซื้อในราคาเป็นธรรม การส่งเสริมการเพาะเห็ดหูหนู เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่ม ส่งเสริมความรู้ด้านต่าง ๆ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม รวมทั้งให้หมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมจากมูลนิธิฯ ให้มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าจะทำงานได้สำเร็จ มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามัคคีกลมเกลียว รู้จักระดมปรึกษาหารือ ร่วมมือการดำเนินการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

ปัญหาการดำเนินงานของมูลนิธิฯ

มูลนิธิฯ มีนโยบายที่จะปรับปรุงหมู่บ้านที่ยากจน โดยร่วมมือกับรัฐบาล จาก
การดำเนินงานพบว่า เจ้าหน้าที่ทางราชการบางคนไม่ซื่อตรง ฉะนั้น วัสดุสิ่งของที่จัด
ไปให้ราษฎร บางส่วนจึงไม่ถึงมือประชาชน เช่น พันธุ์ข้าว อุปกรณ์การกีฬา เป็นต้น (46)

3. มูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือพระกรรมฐานในค้ำต่าง ๆ

ได้มีผู้มีจิตศรัทธาประสงค์จะอนุเคราะห์พระกรรมฐานในค้ำต่าง ๆ

จึงมีผู้ตั้งมูลนิธิขึ้น เช่น มูลนิธิท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มูลนิธิหลวงปู่แหวน และมูลนิธิ
อื่น ๆ ก็มีรายละเอียดมูลนิธิที่น่าสนใจ ดังนี้

มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ตั้งสำนักงานอยู่ที่อาศรมพระซุคกงคัมภีร์ภูฐาน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เลขที่
549/94 ซอยยิ่งอำนาจ ถนนจรัลสนิทวงศ์ 37 แขวงบางขุนศรี เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ 10700 โทรศัพท์หมายเลข 411-1752 ได้รับอนุญาต
จากกระทรวงมหาดไทย เลขทะเบียน 1533 เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2524 โดย
มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อนำดอกผลของเงินทุนออกมาบำเพ็ญกุศล และเป็นค่าใช้จ่ายทำนุ
บำรุงรักษาอาศรมของพระซุคกงคัมภีร์ภูฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
2. เพื่อสงเคราะห์พระซุคกงคัมภีร์ภูฐานที่จาริกมาพักเป็นครั้งคราว
3. เพื่อร่วมกับองค์กรกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

อาจกล่าวได้ว่า มุลินีพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มุ่งดำเนินการให้บริการ
ที่พักให้แก่พระชุกงคกัมมัฏฐานที่เข้ามาในกรุงเทพฯ เนื่องด้วยกิจธุระ หรืออาพาธ จำ-
เป็นต้องเดินทางมาศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้เพราะพระชุกงค เมื่อเข้ามากรุงเทพฯ มักมีอุปสรรค
เกี่ยวกับการหาที่พัก โดยเฉพาะพระภิกษุ สามเณร ที่อ่อนอาวุโส และยังมีได้เป็นที่รู้จัก
ของประชาชนทั่วไปจะหาที่พักไม่ได้ เพราะตามวัดต่าง ๆ ใต้ฉันทภูมิมักมีเด็กนักเรียน
พักอาศัยอยู่ ปรากฏว่า มุลินีได้ให้บริการที่พักแก่พระภิกษุสามเณร (47)

ตารางที่ 4 แสดงสถิติการให้บริการที่พักแก่พระภิกษุ สามเณรของ
มุลินีพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

	2523	2524	2525	2526	2527	รวม
พระภิกษุสามเณร	111	981	2,268	3,251	3,372	9,983

ที่มา: รายงานของมุลินีพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงสุกการพิมพ์, 2528) หน้า 1.

ปัจจุบันมุลินีได้มีอาคารซึ่งเรียกว่า "สุญญาคาร" จำนวน 3 หลัง สามารถ
รับพระภิกษุ สามเณรมาพักได้จำนวนถึง 30-40 รูป

นอกจากนี้มูลนิธิฯ ยังได้มีกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ อีก เช่น

1. อัดเทปถ่ายทอดคำสอนของพระอาจารย์ชูกงคกรรมฐานต่าง ๆ
เท่าที่มูลนิธิฯ จะทำได้ โดยให้ผู้สนใจขอยืมไปฟังได้ครั้งละไม่เกิน 3 ม้วน หรือผู้สนใจ
จะได้เทปเป็นกรรมสิทธิ์ ทางมูลนิธิฯ จะคิดเฉพาะราคาค้นทุนของเทป ม้วนละ 12 บาท
และจะจำหน่ายครั้งละไม่เกิน 5 ม้วน
2. ให้ยืมหนังสือธรรมะแก่ผู้สนใจ โดยจัดจำหน่ายเป็นห้องสมุด ทางมูล-
นิธิฯ ให้ยืมครั้งละไม่เกิน 5 เล่ม โดยมีกำหนดเวลาส่งคืน
3. เป็นแหล่งเผยแพร่ข่าวคราว หรือ กิจกรรมของพระชูกงคกรรมฐาน
สายพระอาจารย์มั่น เมื่อวัดไหนจะดำเนินการและต้องการความช่วยเหลือด้านใดเพียงใด
มูลนิธิฯ เป็นแหล่งที่ให้ข้อมูล ข่าวสารเรื่องนี้ด้วย
4. จัดกิจกรรมอันเนื่องด้วยวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น จัด
ให้พุทธศาสนิกชน ได้มีโอกาสมาประกอบกรทำบุญกุศลในวันสำคัญทางศาสนา จัดให้
พระชูกงคกรรมฐานแสดงธรรมเทศนาแก่ผู้สนใจ เป็นต้น
5. ให้ความช่วยเหลือพระป่า วัดป่าในค่านต่าง ๆ เช่น สมทบทุนใน
การก่อสร้างกัณฑ์ ช่วยเหลือการรักษาพยาบาลของพระป่าที่มารักษาตัว ค้ำจุนอาหาร
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางของพระภิกษุสามเณร รวมถึงค่าของใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่พระ
เป็นแหล่งประสานงานกับผู้มีจิตศรัทธาจะทำบุญกับพระป่า และเป็นหน่วยประสานงานกับ
หน่วยงานอื่น ๆ เมื่อพระป่า วัดป่า ประสบปัญหา

บทสรุป

หลายคนคิดว่า พระป่าเป็นพระสงฆ์ที่มุ่งเอาตัวรอดเฉพาะตนเอง ไม่สนใจช่วยเหลือสังคม แต่ความจริงกลับตรงกันข้าม พระป่าได้ช่วยเหลือสังคม ชุมชน อย่างที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้เป็นเพราะท่านเป็นผู้ปฏิบัติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ดังนั้น เมื่อชนชาติใดก็จะไฉไลดี มีผู้ช่วยเหลือทั้งกำลังกายกำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา เป็นที่น่าสังเกตว่า การทำงานพัฒนาของพระป่า ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะแรงอาภิสสินจ้างรางวัล หรือเกียรติยศชื่อเสียง ตลอดจนการเลื่อนชั้นเลื่อนเงินเดือนแต่ประการใด ทำให้การพัฒนานั้นเป็นไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ผิดกับผู้ทำงานพัฒนาชนบทเพราะหวังลาภยศ ชื่อเสียง การเลื่อนชั้น เลื่อนเงินเดือน ซึ่งจะทำให้การพัฒนาไม่ดีเท่าที่ควร เพราะเมื่อผู้พัฒนาได้สิ่งที่ต้องการสมใจนึกแล้ว ก็จะยุติจากการพัฒนานั้นไป การทำงานพัฒนาจึงเป็นไปอย่างฉาบฉวย อย่างเช่น การประกวดหมู่บ้าน (48) พัฒนา ในหลายหมู่บ้าน เมื่อจังหวัดเริ่มมีนโยบายที่จะให้หมู่บ้านเป้าหมาย เป็นหมู่บ้านเข้าประกวดในระดับเขต ระดับประเทศ ก็จะทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านมากมายหลายกลุ่ม และพัฒนาทางวัตถุต่าง ๆ แต่เมื่อการประกวดหมู่บ้านสิ้นสุดลง หน่วยงานของรัฐที่มาจัดตั้งกลุ่ม ก็เลิกราไป กลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านก็สลายตัวและการพัฒนาทางวัตถุก็ไม่ได้สานต่อ ก่อให้เกิดสภาพทรุดร่วง ต่างจากเมื่อ (49) มีการประกวด เป็นต้น

การทำงานของพระป่าไม้มีงบประมาณดำเนินการเหมือนรัฐบาล แต่ได้รับ
 บริจาคจากผู้ศรัทธา ประกอบกับพระป่าไม้เป็นผู้สะสม ทำให้การพัฒนาไม่ว่าจะเป็นโรง
 พยาบาล อ่างกั้นน้ำ ฝายน้ำ ถนนหนทาง ฯลฯ ได้รับความช่วยเหลือและสำเร็จลงอย่าง
 คืบคลาน เป็นประโยชน์สำหรับชาวบ้านอย่างคึกคักยิ่งในที่สุด ดังนั้น การที่มีผู้มองว่าพระป่า
 คับแคบ มุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตนนั้น จึงไม่เป็นความจริงแต่ประการใด และแนวการปฏิบัติ
 งานของพระป่านั้น ถูกต้องเหมาะสมแล้ว เพราะแม้แต่พระพุทธองค์ก็ทรงตรัสว่า ผู้ที่
 ควรสรรเสริญมี 2 ประเภท คือ 1. ผู้ที่ทำประโยชน์ตน 2. ผู้ที่ทำประโยชน์ตนและ
 ประโยชน์ผู้อื่น สำหรับกรณีที่ 2 นั้น พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญมากกว่าบุคคลใดที่ทำได้
 ดังกล่าว เป็นสิ่งที่เลิศยิ่ง และพระองค์ก็ไต่ถามไต่สวนว่า แม้ผู้ใดจะไม่ได้ทำประโยชน์
 แก่ผู้อื่น แต่ทำประโยชน์ตนแต่เพียงอย่างเดียว ก็นับว่าดีอยู่เหมือนกับผู้ที่ว่ายนน้ำไม่เป็น
 หากไปช่วยผู้ที่ตกน้ำ ก็คงพากันจมน้ำตายด้วยกันทั้งสองฝ่าย และถ้าหากผู้ใดทำประโยชน์
 ตนแต่เพียงประการเดียวก็ยังเป็นประโยชน์อยู่ เพราะไม่ได้เบียดเบียนทำร้ายใคร
 และถ้าทุกคนในชุมชน สามารถทำประโยชน์เฉพาะตนได้ทุกคนแล้ว สังคม ชุมชน นั้น
 ก็ย่อมจะดีในที่สุด ครั้นยาม พระพุทธองค์ทรงตรัสดีเยี่ยมบุคคล 2 ประเภท คือ 1. ผู้ที่
 ไม่ทำประโยชน์ตน และ 2. ผู้ที่ไม่ทำประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น ดังนั้นอาจกล่าว
 ได้ว่า พระป่าองค์ที่ทำประโยชน์ตนก็แล้ว และใครทำประโยชน์ให้แก่สังคม ชุมชน อันเป็น
 ประโยชน์ผู้อื่นด้วยนั้น นับว่าเป็นผู้ที่ควรแก่การสรรเสริญยิ่ง

เชิงอรรถ

- (1) คร.สมบุญ สุขสำราญ, พุทธศาสนา พระสงฆ์กับวิถีชีวิตสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด, 2527), หน้า 53.
- (2) ผศ.ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง, "พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท" ใน การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 81.
- (3) คร.สมบุญ สุขสำราญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.
- (4) เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.
- (5) สัมพันธ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ ชีวประวัติ ปฏิปทา และธรรมเทศนา (วัดเจติยารามคีรีวิหาร จัดพิมพ์ถวายเป็นอนุสรณ์ ในวโรกาสเสด็จพระราชทานเพลิงพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ ณ วัดเจติยารามคีรีวิหาร กุฑอก อำเภอปึงกาฬ จังหวัดหนองคาย, วันที่ 18 เมษายน 2524, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2524), หน้า 403.
- (6) เรื่องเดียวกัน, หน้า 404.

- (7) คี พี บรัคเค, จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย, หน้า 63.
- (8) กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 190.
- (9) สังฆราชปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องเมืองไทย, แปลโดย สันต์ ท.โกมลชุกร, (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2516), หน้า 494.
- (10) Benja Yoddumnern, "The Role of Thai Traditional Doctors", Reserch Report Institute for Population and Social Research, Mahidol University, 1974. อ้างถึง ใน วไลพร ภาณุตานนท์ ฅ มหาสารคาม, "บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่เป็นหมอพระในด้านการบำบัดรักษาโรคชุมชน", วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 12(กรกฎาคม - ธันวาคม 2523):12.
- (11) ที่พิพิธภัณฑพระอาจารย์มั่น วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร จะมีตู้แสดงสมุนไพรที่ท่านพระอาจารย์มั่นใช้รักษาโรคหลายประการ
- (12) นายแพทย์นิทัศน์ ราชยาวา, "ประวัติโรงพยาบาลพระอาจารย์มั่น อจาโร", ใน อโรคยา ปริมา ฉภา, (มปท., มปป), กำน่า.

- (13) "โรงพยาบาล พระอาจารย์มั่น อจาโร", ใน ศึกษงษ์อาพาธ โรงพยาบาล
ท่านพระอาจารย์มั่น อจาโร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร, (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2526), หน้า 1.
- (14) เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.
- (15) เรื่องเดียวกัน, หน้า 21 - 24.
- (16) อวย เกตุสิงห์, "กรรณมพัฒนาใจ", ใน อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์มั่น อาจารย์เถระ,
 (คณะกรรมการจัดงานศพจัดพิมพ์ข่าวรายในงานเสด็จพระราชทานเพลิง ณ วัดป่าอุดมสมพร
 อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ณ วันเสาร์ที่ 21 มกราคม 2521), (กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2521), หน้า 618-9.
- (17) "ประวัติโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี", ใน อนุสรณ์พิธีเปิดศึก "รวมเมตตา มหาคุณ",
 (จังหวัดอุดรธานี: โรงพิมพ์ภาคอีสาน, 2526), หน้า 26.
- (18) อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พระอาจารย์วัน อุตตโม, 25 เมษายน 2524,
 (กรุงเทพฯ: บ.สัมพันธ์พาณิชย์, 2524), หน้า 28-30

- (19) สุรพันธ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.
- (20) อนุสรณ์พระราชนานเพลิงศพพระอาจารย์วัน อุตตโม, หน้า 28-30.
- (21) รายงานกิจกรรมประจำปี 2524 มลนิธิพระอาจารย์วัน ภูริทัตโต, (กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2528), หน้า 1.
- (22) สุกุล นามขม, "งานพัฒนาทางวัตถุ", ใน อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์วัน อาจารย์เถระ
หน้า 395-362.
- (23) อนุสรณ์งานพระราชนานเพลิงศพพระอุดม สังวรวิสุทธิเถระ (พระอาจารย์วัน
อุตตโม), หน้า (3)-(4). และสุรพันธ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.
- (24) กวย เกตุสิงห์, อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์วัน อาจารย์เถระ, หน้า 416-7.
- (25) สุรพันธ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 393-4.
- (26) เรื่องเดียวกัน, หน้า 403.
- (27) เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.
- (28) เรื่องเดียวกัน, หน้า 409.

(29) เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

(30) อวย เกตุสิงห์, อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์มั่น อาจารย์เถระ, หน้า 417.

(31) สัมภาษณ์พระอาจารย์ท่า, เจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ภูวัว อำเภอเซกา จังหวัดหนองคาย,
7 กรกฎาคม 2528.

(32) สัมภาษณ์ นางทองสุข โศทรสุวรรณ, ชาวบ้านนาคำคน อำเภอบึงกาฬ จังหวัด
หนองคาย, 6 กรกฎาคม 2528

(33) อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (พระอาจารย์วัน
อุคตโม), หน้า 28-9 :

(34) โรงเรียนโศกคามพิทยาคาร เป็นโรงเรียนที่อยู่ในชนบทห่างไกลจากตัวเมือง
มาก เป็นวัดที่อยู่ในวัดร้างของพระอาจารย์อุทัย (ถ้าพระ)

(35) สัมภาษณ์ นางสาวสัมฤทธิ์ เกษสม, ชาวบ้านไร่ใหม่พัฒนา อำเภอกุดบาก
จังหวัดสกลนคร 30 มิถุนายน 2528.

(36) อวย เกตุสิงห์, อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์มั่น อาจารย์เถระ, หน้า 359-365.

- (37) สุริพันธ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 402.
- (38) วารสารคนพันโลก. (กันยายน 2521):53.
- (39) อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพระอาจารย์วัน อุตตโม, หน้า ปก.
- (40) สุริพันธ์ มณีวัต และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 397.
- (41) อนุสรณ์มูลนิธิวัดถ้ำผาบิ้ง, (ศิลป์สยามการพิมพ์, 2526), คำนำ.
- (42) ดูรายละเอียดใน แผนงานมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการ
เกษตร การศึกษา อนามัย และสังคม ปี พ.ศ.2526, (มปท, 2526), 37 หน้า.
- (43) แผนงานมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร การศึกษา
อนามัย และสังคม ปี พ.ศ.2526, หน้า 16-19 และ โครงการมูลนิธิท่านพระอาจารย์
วัน อุตตโม, ตุลาคม 2527, (มปท, 2527), หน้า 2-5.
- (44) สัมภาษณ์ อาจารย์สุบาสี อุษัยเฉลิม, กรรมการและเลขานุการโครงการมูลนิธิ
ท่านพระอาจารย์วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร การศึกษา อนามัย และสังคม,
21 กรกฎาคม 2528.

- (45) เทปบันทึกภาพรายการ "พระบารมีปกเกล้า" ผลงานของมูลนิธิท่านพระอาจารย์
วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร การศึกษา อนามัย และสังคม (ออกอากาศทางโทรทัศน์
กองทัพบกช่อง 5 ,วันอังคารที่ 20 ธันวาคม 2526, เวลา 21.20-22.20 น.).
- (46) สัมภาษณ์ นายสรรพ อุตยเฉลิม, ที่ปรึกษารัฐสภา, 22 กรกฎาคม 2528.
- (47) ประวัติมูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์,
 2528) หน้า 1.
- (48) นรินทร์, "น้ำตองสักป่า", เพชรพัฒนา, ป.2, ฉ.13(กันยายน 2528): 6.
- (49) สัมภาษณ์ นายนรินทร์ กิจวิศาละ, อธิการบดีกึ่งอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี,
 24 กรกฎาคม 2528.

oooooooooooooooooooooooooooo

บรรณานุกรม

กณนยตราสามดวง เล่ม ๔. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๔๙๓.

การแสวงหาเส้นทางการศึกษาของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การึกษา,
๕๗.

โครงการมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน ฤกษ์โม. มปท, ๕๗.

ศึกษานิเทศก์: วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระอาจารย์วัน อภาสโร อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด-
สกลนคร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สวนพิมพ์, ๒๕๒๖.

บริคดี, คี ปี่. วิทยานิพนธ์เรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย. มปท, ๒๕๒๖.

ปาดเลกซ์, สิงพรราช. เล่าเรื่องเมืองไทย. แปลโดย สันต์ ส. โกมลบุตร. พระนคร:
สำนักพิมพ์สกา, ๒๕๒๖.

ประวัติมูลนิธิพระอาจารย์วัน ฤกษ์โม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงสุทธิ การพิมพ์, ๒๕๕๕.

แผนงานมูลนิธิท่านพระอาจารย์วัน ฤกษ์โม เชื้อขี้ นากการเกษตร การศึกษา อนามัยและ-
สังคม ปี พ.ศ. ๒๕๒๖. มปท, ๒๕๒๖.

รายงานกิจกรรมประจำปี ๒๕๕๕ มูลนิธิพระอาจารย์วัน ฤกษ์โม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์-
แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๕๕.

วารสารกษัตริย์โลก. (กันยายน ๒๕๕๖): ๕๓.

วไลยพร กวัญตานนท์ ป. มหาสารคาม. วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๖): ๑.

